

Skrifter utgivna av Bennetska Släktgillet, 1

STEPHAN BENNET

EN MÅNGFRESTARE I DET GUSTAVIANSKA
TIDEVARVET

Av

ERIK ÅHMAN

Kalmar 1957-63

FÖRORD

Den äldre avdelningen av Bennetska Släktgillet's Arkiv utgöres i huvudsak av kapten Stephan Bennets efterlämnade papper. Dessa giva en fyllig bild av en mångskiftande levnad och den miljö i vilken han verkade under sitt växlingsrika liv, som inföll under senare hälften av 1700-talet och första decenniet av följande sekel. Arkivmaterialet innehåller flera smärre brevsamlingar. Bland dessa märkes en om 95 nummer från kommerserådet Paul Printzsköld samt en mångfald biljetter och varuföljesedlar från professor Anders Sparrman. Vidare finnas av Bennets egen hand åtskilliga annotationer i skilda ämnen. Av dessa torde utkast till rapporter och krigsfältdagboksanteckningar förda under 1788—90 års ryska krig vara de värdefullaste. Härtill kommer vidare diverse teckningar, ritningar och enstaka originalhandlingar. Allt material äldre än år 1800 är numera deponerat på Riksarkivet.

Uppsala i mars 1963.

Författaren

UNGDOMSÅREN

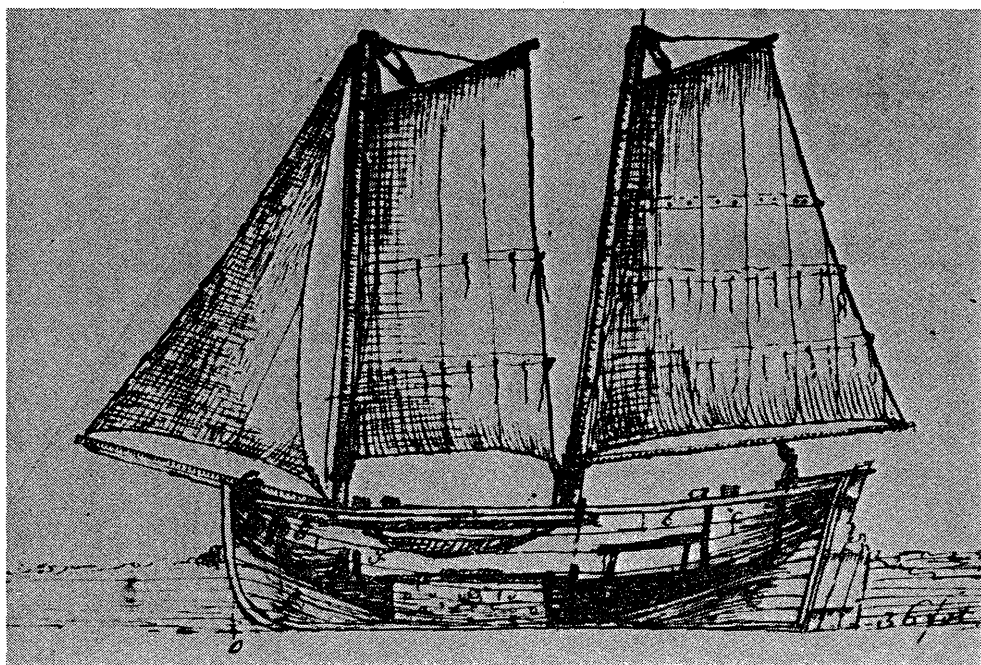
Stephan Bennet var ende sonen till direktören vid Flors linnefabrik i Mo socken i Hälsingland Thomas Wilhelm Bennet och Catharina Lenaeus, som var dotter till den kände författaren av "Delsboa illustrata", prosten Knut Nilsson Lenaeus. Han föddes den 25 maj 1751, och vid denna tid var farfadern, Stephen Bennet, vilken från England inkom till Sverige via Frankrike och Holland år 1723, direktör för denna merkantila industri. Efter Stephen Bennets död år 1757 övertog sonen Thomas Wilhelm ledningen av fabriken. Den ekonomiska osäkerheten under 1760-talet tvingade honom att göra cession och överlämna manufakturverket till borgenärerna år 1768. — Bland de osäkra fordringarna märktes en för leverans av servetter och duktyg till konung Adolf Fredriks och drottning Lovisa Ulrikas hov. Denna blev aldrig likviderad. — I det närmaste utfattig sökte sig Thomas Wilhelm till Stockholm, där han genom goda vänners förmedling erhöll en anställning vid Hallverket, och denna innehade han sedan till år 1781. Han flyttade sedermera åter till Mo och därifrån till Kuopio, där han skötte sonens affärer under dennes deltagande i det ryska kriget 1788—90. Sistnämnda år avled han i Kuopio.

Stephan Bennet kom tidigt till trivialskolan i Hudiksvall och därifrån till Gävle gymnasium. År 1761 inskrevs han som student vid Hälsingnation i Uppsala, men torde dock vid denna tid ha vistats vid Gävle gymnasium. Enligt uppgift i en meritförteckning vistades Bennet år 1764 i Uppsala. Han har ej kunnat återfinnas i universitetets matrikel från denna tid, varför man har anledning förmoda, att hans uppsalavistelser voro av kortvarig natur. Måhända voro faderns försämrade ekonomiska omständigheter en bidragande orsak härtill. Han försökte sig som informator för barnen till en av faderns vänner i Stockholm, men detta slog ej väl ut, och under väntan på att erhålla kondition i ett affärskontor i Stockholm fick han en impuls att gå till sjöss.

Detta resulterade i att Stephan Bennet den 1 september 1768 tog hyra som kajutvakt på galeasen "Hazend", förd av skepparen Olof Bångman, på en resa Dublin—Cork—Bordeaux och åter till Stockholm. Omständigheterna kring detta viktiga steg i sitt liv har han ingående och nog så omständligt skildrat i en tillämnad självbiografi. Någon av Bennet författad berättelse om denna resa har ej påträffats, endast en teckning av en fiskebåt, se sid. 2.

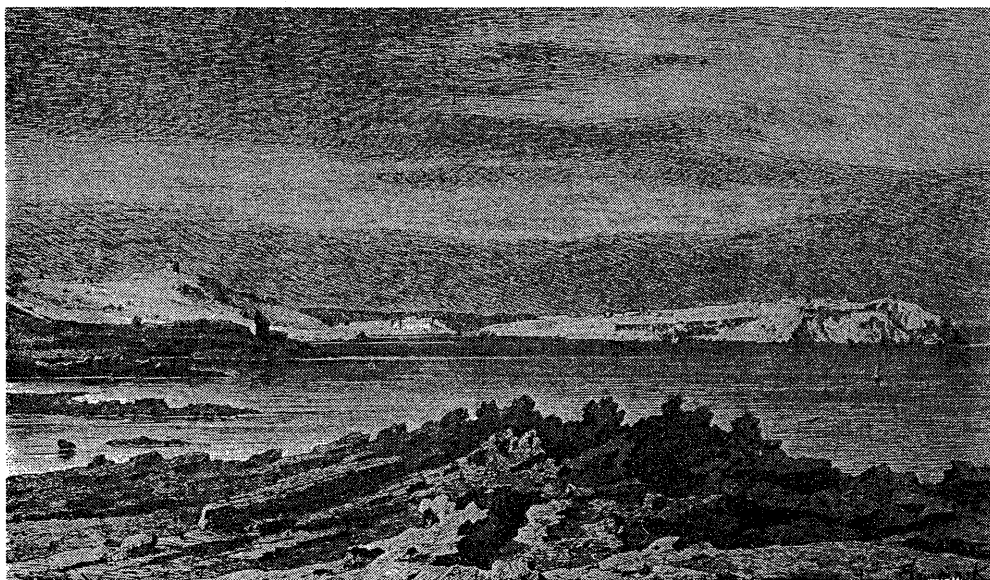
Sommaren 1769 tog Bennet hyra som jungman på snauen "Bättre Hopp", förd av skepparen Sven Kihlman, på en resa till Alicante, Marseille, Genua och Palermo. Han författade under denna resa beskrifningar av de tre sistnämnda städerna, som i fragmentariskt skick bevarats i B. S. A.¹ Efter en mans avgång och skeppare Kihlmans död blev

¹ Bennetska Släktgillet's Arkiv.

Irländsk fiskebåt. Teckning av Stephan Bennet år 1768. Originalen i Bennetska Släktgillet's Arkiv.

Bennet matros. Fartyget gick därefter i fraktfart mellan Cádiz och Ribadeo i norra Spanien. Om Ribadeo anmärker Bennet i sina anteckningar: *"Brukas mycken falskhet med saltmåttet i det de åt obekanta lemna ett gammalt mått, som drager (d. v. s. är i underkant) in emot ett stop hvarje gång."* — Sedermera gick fartyget från Cádiz för Spanska Kronans räkning i konvoj via Kanarieöarna till hamnstaden La Guaira i nuvarande Venezuela. I samband därmed gjorde Bennet även ett besök i Carácas. — Efter Sjuårskrigets slut år 1763, vilket för Spanien medfört förlusten av bl. a. Cuba och Filippinerna, befarades åter krig med England eller infiltrationer i kolonierna ledande till nationaliströrelser med nya kolonialförluster som resultat. Till de transoceana kolonierna överfördes därför truppförstärkningar från moderlandet. Detta skedde i början av 1770-talet med en sådan intensitet, att det egna tonnaget måste kompletteras, och därvid föredrog man naturligtvis att anlita sådant från länder, vilka varit Englands motståndare under det nyssnämnda kriget. Från resan till La Guaira finnes en fragmentarisk reseberättelse av Bennets hand med talrika naturiakttagelser i linnéansk anda jämte början till en uppsats med titeln *"Relation om sättet huru Spanska Kronan öfverförer sina Transporter af Soldater till Westindiska Colonierne och derwid förefallande omständigheter år 1770."* Av denna framgår att dessa trupptransporter voro inbringande för fartygets ägare och kapten. Den sistnämnde hade ett varulager ombord, vilket under resan försålles till de sysslösa soldaterna för dyra pengar. För besättningen var resan mindre dräglig beroende på att för mycket folk var samlat ombord, vil-

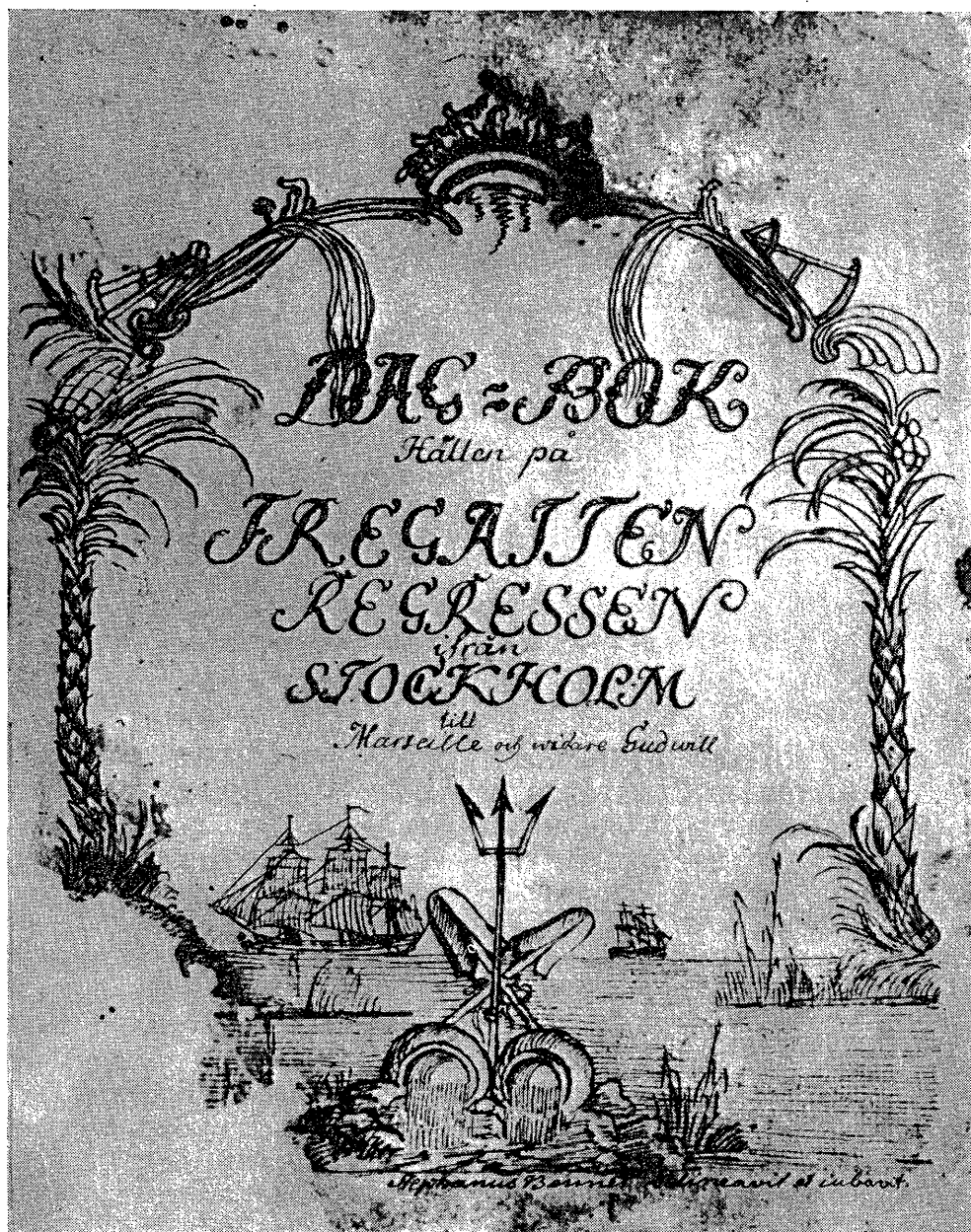

Utsikt över inloppet till Port Mahón från Punta Illot. Ur L. Salvator: Die Balearen in Wort und Bild geschildert. 1897.

ket medförde eftersatt hygien och extra plågor i form av flugor och ohyra. På återfärden togs vägen till Cádiz via Portorico i Västindien. Från Cádiz gick fartyget till salthamnarna Cagliari på Sardinien och Trapani på Sicilien. — Om Trapani — Bennet använder formen Trapano — anför han *"rören uti aqveducten, som går till Guarantiegården äro gjorde af krukomakare lera"* och *"Balconerna utaf helt tunt Jern gjorde"*. — Texten beledsagas av en liten teckning av dessa för medelhavsländerna ännu idag så karaktäristiska balkonger med deras sirligt böjda järnspjälor. Ifrån Trapani anträdde återresan till Sverige. Färden hade då varat i två år. Särskilt intrycken från Västindien synas ha varit bestående och de framskymta ofta i de ekonomiska funderingar, som Bennet med förkärlek sysslade med på äldre dagar. Den detaljerade färd-routen härstammar från ett koncept till en meritförteckning daterad 1804. Den ovannämnda sjöresan är enligt skilda författare tidstypisk. Spanienfararna voro i regel destinerade till Cádiz eller någon av medelhavshamnarna med trälast, och under vintermånaderna gingo de i fraktfart mellan olika hamnar vid Medelhavet eller gjorde en resa till de transoceana spanska kolonierna. Påföljande vår komma de så hem till moderlandet med last av salt eller viner och specerier.

Det må i detta sammanhang anföras, att en av Venezuelas frihetskjältar, Francisco de Miranda (1754—1816), i början av 1770-talet lämnade sitt ännu icke emanciperade hemland i La Guaira ombord på en svensk fregatt, Printz Fredrick från Åbo, för att resa till Cádiz. Till La Guaira skall denna fregatt ha anlänt med avdelningar ur ett i Lombardiet detacherat regemente.²

² Miranda i Sverige och Norge 1787. Dagbok utgiven av Stig Rydén genom Nordiska Museet 1950.

Omslagssidan till den på fregatten Regressen förda dagboken. Teckning av Stephan Bennet år 1771. Originalen i Bennetska Släktgillet's Arkiv.

BENNET SOM SJÖMILITÄR

På de ovannämnda resorna lades grunden till Bennets sjömilitära bana. År 1771 antogs han som frivoltär vid Kongl. Arméns Flotta. Efter erhållen permission för att fortsätta sjömansutbildningen tog han hyra som understyrman (andrestyrman) på fregatten "Regressen", förd av skepparen Olof Aschenbom. "Regressen" var en spanienfarare, som med last av bräder, järn och tjära var destinerad till den starkt befästa

spanska örlogsbasen Port Mahón på Menorca, den östligaste av Balearerna. Återfärden gjordes via städerna Cette och Malaga, där last av vin "picardon" och specier intogs. Från denna resa finnes i behåll en av Bennet förd loggbok med titeln: *"Dagbok hållen på Fregatten Regressen ifrån Stockholm till Marseille och vidare Gud will"*, se sid. 4, vilken visar dess av Bennet egenhändigt ritade omslagssida. Den innehåller löpande anteckningar om väder och vind, landmärken m. m., men knappast några personliga reflexioner över anlöpta hamnar och inträffade händelser. Vissa randanmärkningar äro skrivna på franska. Trots sin torftiga uttrycksfullhet ger den dock en god bild av det hårda liv, som levdes ombord med ofta vecko-, ja månadslånga umbäranden, och växlingar mellan perioder av storm och stiltje. Faran att bli offer för Biscayas (Spanska sjöns) stormar var nästan lika överhängande som att i den vissa tider på året inträffade stiltjen på Medelhavet driva ner mot Barbareskstaterna och där bliva uppbringade.

År 1772 inställde Bennet sig till tjänstgöring på örlogsfregatten "Enigheten" som medelstyrman på en resa från Stockholm till Sveaborg. Strax efter denna resa blev han sjuk och erhöll sjukpermission till i april månad året därpå. Den 24 april 1773 kommenderades Bennet att som styrman ombord på Kongl. Lotsbåten "Svalan" under en resa från Sveaborg till Stockholm och åter emottaga alla uppbörderna. Den av Bennet under denna resa förda skeppsjournalen finnes ännu i behåll i B. S. A. Enligt de personalier, som upplästes vid Bennets begravning år 1810, skulle vid denna resa till Stockholm ha överförts greve Augustin Ehrensvärds ritningar och handlingar rörande det finska försvarsverket, och detta bekräftas även av nämnda journal. Resan påbörjades den 28 april och den 22 maj var man åter på Sveaborg.

Sveaborgs skapare, fältmarskalken och greven Augustin Ehrensvärd hade avlidit år 1772, och året därpå beslöt man, att hans stoft skulle föras från Virmo kyrka i Åbo och Björneborgs län och nedsättas i en särskild grav på Sveaborg. Efter ankomsten till Sveaborg från den nyssnämnda resan med lotsbåten Svalan erhöll Bennet order att föra slupen med Ehrensvärds kista från turunmaa¹ Lodbrok till Sveaborg. Stoftet hade nämligen under stora hedersbetygelser förts från Åbo till Helsingfors med detta fartyg. Denna order, som ännu finnes i behåll i B. S. A., är av följande lydelse:

- 1:o *Den 9 års slupen skall föra liket. Till den ända klädes den svart besatt med 8 Grenadierer, styres av Medelstyrman Bennet och lägger vid Embarqueringsbryggan kl. 4 i Morgon E:M.*
- 2:o *Så snart liket komer till yttra ändan af bryggan låter likslupen sin flagga vaija.*
- 3:o *Efter det liket blifvit nedsatt uti denna slup träda Officerare af Armens flåtta som varit med Barcassen ned i densamma och blifva liket fölgaktige ombord.*

¹ Turunmaa (av finska namnet på Åbo län, Turunmaa) fartygstyp i 1700-talets svenska skärgårdsflotta, som skapades av A. Ehrensvärd. Denne var mycket intresserad av det finska språket och även de övriga fartygstyperna i denna skärgårdsflotta och Arméns flotta bära finska namn.

Skärgårdsflottan i Gustafsvärd, Sveaborg. Efter en tuschteckning av Elias Martin utförd omkring år 1764.

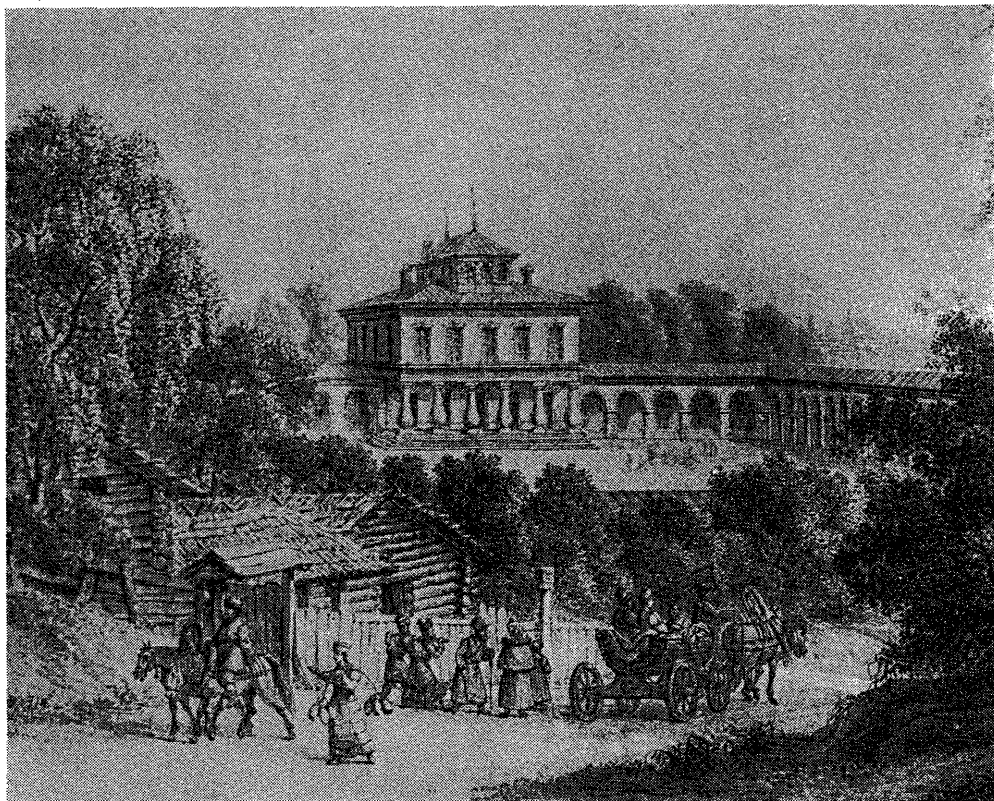
- 4:o Så snart Hr Öfversten och Commendeurens slup som kommer att ro näst för liket satt af sätter äfven likslupen af, och med långsam skifrodd följer Hr Öfverstens slup på en distance af 50 aln:r.
- 8:o När Turunma Lodbrok stryker flagg och Gös på . 4 stång gör Lotsbåten och Öfverstens jakt detsamma.

Bennet betraktade detta uppdrag som en stor heder, och han omnämner det i alla sina meritförteckningar. — Vid sitt besök i Helsingfors och ute på Sveaborg år 1775 lade Gustaf III grundstenen till monumentet över Ehrensvärd på Gustafssvärds borggård. Det skulle emellertid dröja ända till år 1805 innan detta fick sitt slutgiltiga och välkända utseende gjutet i brons av ryska kanoner och efter ett av Gustaf III egenhändigt gjort utkast.

Vid en större övning med skärgårdsflottan år 1773 anförtröddes åt Bennet att förestå signalerna på chefsfartyget och att efter övningarnas slut hålla inventarieuppbörd med en del av eskadern.

I maj 1774 befordrades Bennet till fänrik vid Arméns flotta och kommanderades att göra "equipage- och varvsadjutantttjänst" vid Sveaborgs skeppsvarv. Härvid inhämtades de viktiga lärdomar i skeppsbyggeri, som sedermera kommo väl till pass vid kanonslupsbyggandet i Kuopio våren 1789.

I februari år 1777 befordrades Bennet till löjtnant med rätt att beräkna denna värdighet och tjänst från fänriksfullmaktens datum. På sommaren samma år företog Gustav III en resa från Stockholm till S:t Petersburg,

Det kejserliga lustslottet Peterhof. — Ur Uppsala Universitetsbiblioteks samlingar.

och på denna resa medföljde Bennet som befälhavare på följeskonerten "Gåpå". Konungen anträdde sin resa från Stockholm den 9 juni, då han gick ombord på turunmaa "Björn Järnsida", som var destinerad till Sveaborg. Hit var Gustav III:s resa officiell. — I nr 65 av Fredmans sånger "*Bref till Kongl. Secret. Elis Schröderheim i anledning af Konungens resa til Ryssland år 1777*" har Carl Michael Bellman givit en målande bild av den kungliga avresan från Stockholms Ström, skimrande av ljus och färg och fylld av klang och jubel. — Efter någon dags uppehåll på Sveaborg fortsattes resan med galären "Seraphim", till vilken "Gåpå" var följefartyg. Konungen reste inkognito som "Hertigen av Gottland". Utrustningslistor samt "Gåpås" skeppsjournal (lätt defekt) finnas i B. S. A. I ekiperingspengar för denna resa erhöll Bennet 19 Rd 40 sk. — Den 19 juni ankrade man utanför Oranienbaum i Nevabukten, och sedan Hertigen av Gottland med uppvaktning stigit i land fortsatte fartygen till S:t Petersburg. Vistelsen där, som från början var avsedd att räcka endast 14 dagar, utsträcktes till en månad. Kejsarinnan Katarina II och det ryska hovet gjorde sitt bästa för att Hertigen av Gottland och hans uppvaktning skulle ha det så angenämt som möjligt. Om Bennet heter det i de tidigare på sid. 5 omnämnda personalierna "*att han frekventerade Petersburgska Kejserliga Hofvet under hela vistelsen der*". Fartygen jämte manskap voro förlagda till en plats utanför staden, och disciplinen upprätthölls enligt Bennets skeppsjournal genom daglig exer-

cis och däcksskrubbningar. För Hertigen av Gottland och dennes följe voro dagarna desto angenämare. Middagar och baler i S:t Petersburg och på de kejserliga lustslotten Peterhof och Tsarskoje Selo omväxlade med besök i fabriker, museer, kuriosakabinett, frimurarelogen Apollo, som arbetade efter "*det svenska systemet*"¹, m. m. Hertigen av Gottland erhöll talrika presenter, bl. a. av den kejserliga vetenskapsakademien, vilken sedermera invalde många svenskar bland sina utländska ledamöter. Akademien förärade honom ett förgyllt silverskrin med Gotlands vapen på locket innehållande ett stycke av en år 1772 av upptäcktsresanden P. S. Pallas från Krasnojarsk i Sibirien hemförd meteorit². Vistelsen i S:t Petersburg blev som ovan nämnts långvarigare än man hade tänkt sig och först den 21 juli skedde återkomsten till Sveaborg, varifrån Gustav III omedelbart fortsatte till Stockholm.

För alla presenter, som Gustav III erhöll, lät denne hertig Karl ur Kungl. Skattkammaren uttaga och till Katarina II översända den i Prag som krigsbyte år 1648 tagna "Stora rubinen", som efter en år 1925 av mineralogen prof. A. Fersman i Leningrad företagen undersökning dock visat sig vara en rosa turmalin utan något större värde.³

År 1778 erhöll Bennet transport till Rautalambi Bataljon av Kongl. Savolaxbrigaden, och därmed var hans tid som sjömilitär till ända.

TIDEN I KUOPIO

Vid det regala bränneriet

Till år 1781 tjänstgjorde Bennet som löjtnant vid Savolaxbrigaden och tog därefter avsked. Inget närmare är känt om hans liv under dessa år. Han torde dock hava varit bosatt i Kuopio. Den 9 april 1780 ingick Bennet äktenskap med Christina Charlotta Silfversparre. Hon var född den 19 juli 1756 på Sibö löjtnantsboställe i Hanebo socken i södra Hälsingland och avled på Åkeshov i Bromma den 9 februari 1815 och var dotter till löjtnanten, sedermera majoren Adam Bernt Silfversparre (1725—1799) och Catharina Schultze (1731—1774). I detta äktenskap föddes fyra söner och en dotter:

Thomas Bernhard föddes i Kuopio stad den 31 januari 1782,

Knut Samuel föddes i Kuopio stad den 1 april 1784,

Carl Edmund föddes på Mustalax i Kuopio s:n den 8 augusti 1786,

Patrik Wilhelm föddes i Kuopio stad den 6 oktober 1789 och

Fredrika Catharina Charlotta föddes i Endre s:n på Gotland den 14 maj 1795.

¹ Anteckningar till Svenska Frimureriets Historia II. Stockholm 1898, s. 23.

² Meteoriten införlivades med de kungliga mineralsamlingarna på Drottningholms slott, vilka i början av 1800-talet donerades till Uppsala Akademi och dess Mineraliekabinett. I våra dagar ingår den i därvarande Min. Geol. Inst. samlingar. Den är uppbyggd av ett bikakeliknande skelett av gediget järn med mellanrummen utfyllda med mineralet olivin och representerar den typ av meteoriter, som efter Pallas benämns Pallasiter.

³ N. Zenzén: Om den såsom svenskt krigsbyte i Prag år 1648 tagna s. k. "Stora rubinen". Med hammare och Fackla, II, 1930, s. 85.

Släkten Bennet (den yngre grenen) fortlever genom den förstnämnde av dessa.

Genom förmedling av sin och faderns gode vän kommerserådet Printzsköld, vilken var ledamot av Bränneridirektionen, erhöll Bennet förordnande som föreståndare för kronobränneriet i Kuopio. Då detta förordnande kom i april 1781 befann sig Bennet i Sundsvall och han företog därifrån tillsammans med hustrun resan landsvägsledes runt Bottenviken. I samband därmed inspekterades kronobrännerierna i Umeå och Uleåborg samt lämnades rapport om deras tillstånd till Bränneridirektionen. Bennet medhann under denna resa även ett besök hos sin faster Elisabeth i Luleå, som där var gift med färgaren Johan Hedeman.

I Kuopio hade bränneriet nyligen härjats av eld. Man misstänkte mordbrand, men orsaken till branden blev aldrig klarlagd. Ett av Bennets första åligganden blev att återuppbygga det brunna, och detta blev också klart före utgången av år 1781.

År 1782 går Bennet i författning om inköp av Mustalahti (Mustalax) hemman, beläget drygt en mil söder om Kuopio stad, och där bodde Bennet sedermera tidvis. Hemmanet var dock icke helt hans eget, utan tillhörde även Kuopio bränneri, och meningen var väl att ladugårdens besättning skulle tillgodogöra sig dranken från bränneriet liksom att bränneriets personal vid tillfälliga driftsinställelser skulle kunna sysselsättas med lantarbete.

Det gick emellertid trögt med avsättningen från Kuopio kronobränneri liksom vid flertalet av rikets regala brännerier. Hembränning florerade och mycket brännvin inkom illegalt över den ryska gränsen. Genom landshövding Wright i Kuopio anmodades Bennet att i november 1782 resa till Stockholm och framlägga för Bränneridirektionen den aktuella situationen vid Kuopio och Uleåborgs brännerier. Tydligt var, att kronobrännerierna, vilka voro mycket impopulära inrättningar, hade svårt att bära sig, men vid mer än ett tillfälle voro de till välsignelse, som allmänt erkändes. År 1783 fick destilleringen inställas och bränneriernas spannmålslager kom det svältande folkets hunger till godo i stället för dess törst.⁴ Bennets återresa från Stockholm skedde först i maj 1783 och den gick via Åbo. Hemkommen till Kuopio arbetade han oförtrutet på bränneriets förkovran och satte bl. a. upp en kvarn för dess behov. År 1784 erhöll han av Direktionen 4.000 Rdr att användas till uppköp och lagring av spannmål. I brev från hösten samma år uttalade Printzsköld farhågor för Bennets förmåga att redovisa dessa medel och varnar honom vidare för att giva lagersmännen, d. v. s. de, som i socknarna utminuterade Kronans brännvin, ytterligare krediter. Dessa sistnämnda hade nämligen för Kuopio bränneris vidkommande stigit till ett värde av 3.000 Rdr.

Vid denna tid föreslog Bennet landshövding Wright att inköpa Koljola torp, beläget utanför Kuopio stad, för bränneriets räkning. Detta förslag gillades emellertid ej och stämningen dem emellan blev spänd, och av den fortsatta korrespondensen med Printzsköld framgår, att denne uppmanar Bennet att noga skilja mellan skötseln av Mustalahti gård för

⁴ Svenska Folket genom tiderna. Del 7, Malmö 1938, s. 113.

bränneriets räkning och sin privata hushållning där, på det att Wright ej skulle få någon anledning till att gå till attack.

År 1785 skulle ett kronobränneri anläggas i Joensuu. Till detta gjorde Bennet på Bränneridirektionens uppmaning ritningar, och dessa omfattade 1) Generalplan över husens placering, 2) Planritning för bränneri-
huset, 3) Betjäningsbyggnaden, 4) Magasin och 5) Drängstuga. Bränneriet uppfördes på Mardukala hemmans område av indelta soldater med officerare som arbetsledare. Ovannämnda hemman inköptes sedermera av Bennet.

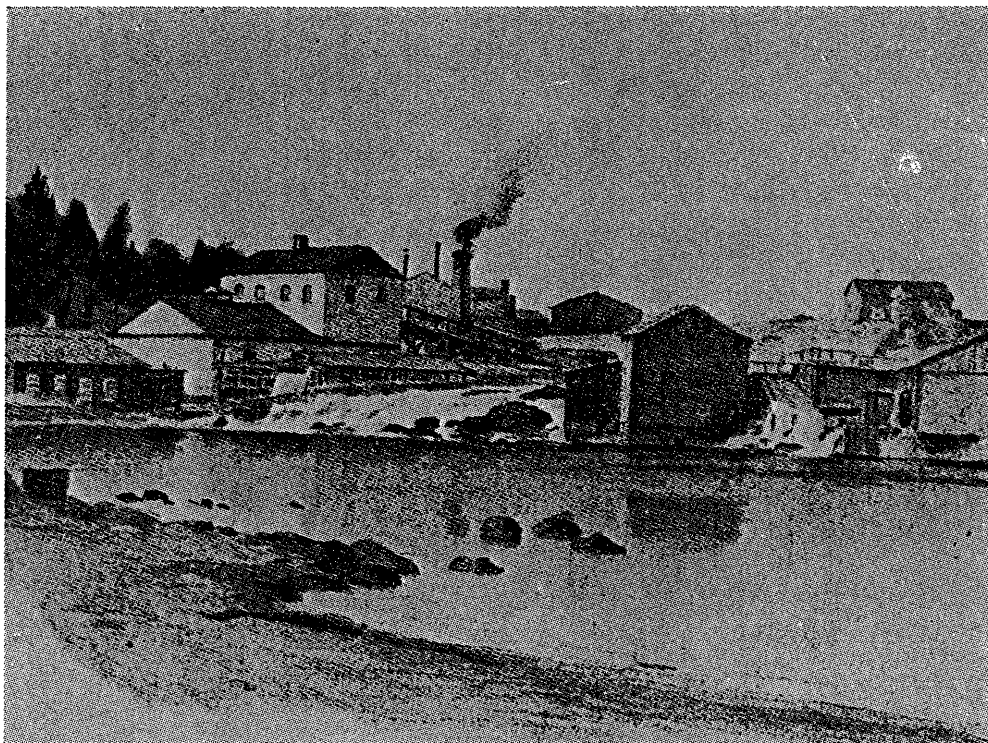
På grund av minskad avsättning inskränktes kronobränneriernas drift våren 1786 och fram på sommaren samma år antydde Bränneridirektionen i skrivelser, att de icke lönsamma brännerierna snart skola nedläggas. Samma höst inlämnade Bennet till Direktionen ett förslag, som gick ut på att brännerierna i Kuopio och Joensuu skulle tillverka starksprit, en vara, som tålde höga frakter. Förslaget föranledde emellertid ingen åtgärd, då kronobränneriernas öde redan var beseglat. På nyåret 1787 upphörde brännvinstillverkningen och avvecklingen började av dessa för Kungl. Maj:t och Kronan så föga lysande företag. För Bennets vidkommande resulterade avvecklingen i anmärkningar från Bränneridirektionen för väl höga kostnader för vissa byggnationer vid Kuopio bränneri liksom för hög apotekarräkning — den högsta i riket vad beträffar brännerierna — samt för onödigt stor personal — 37 drängar var troligen väl många även vid Kuopio bränneri. Genom landshövding Wright fick Bennet uppmaning att resa till Stockholm och inför Bränneridirektionen redogöra för de finska bränneriernas tillstånd. Våren 1787 begärde och erhöll Bennet entledigande från sin befattning som föreståndare för Kuopio bränneri.

Strömsdals järnbruk

I Savolax bedrev befolkningen sedan urminnes tider en egen tillverkning av järn grundad på sjö- och myrmalm. Detta hade i Sverige sin närmaste motsvarighet i Härjedalen, något som landskapet Härjedalens vapen med sina smedsverktyg ännu minner om. Den rika tillgången på järnmalm i östra Finlands sjöar avspeglar sig i det finska nationaleposet Kalevala, där järnframställning och smeden och hans arbete då och då skymta i framställningen. Det var dessa sjömalmsstillgångar, som lockade till anläggning år 1746 av Strömsdals eller som det längre fram i tiden kom att kallas Juankoski järnbruk, beläget ungefär 5 mil nordost om Kuopio stad. Enligt brukets privilegier fick bruksdriften icke på något sätt göra intrång i allmogens urgamla rättigheter att vid behov framställa sitt eget smidesjärn.¹ Bruket skulle omfatta en masugn, en hammare och två härdar. Först år 1751 blev hammaren färdig och då utsmid-
des med denna till stänger s. k. harkor, vilka bönderna tillverkat i sina

¹ Tekla Hultin: Historiska upplysningar om bergshanteringen i Finland under den svenska tiden. Medd. från industristyrelsen i Finland. 26 heftet 1879, s. 193—206.

J. M. Salenius: Kuopion kaupungin historia. II. Kuopio 1909, s. 133.

*Strömsdals järnbruk i Nilsjö socken nordost om Kuopio. Ur: Finland
i 19:de seklet. Helsingfors 1893.*

blästrar. Våren 1752 skedde den första masugnsblåsningen, vilken dock avbröts redan efter elva dagar. Besvärligheterna voro många. Masugnens kapacitet var 4—5 skeppund tackjärn per dygn — ett ganska blygsamt resultat, och den årliga tillverkningen belöpte sig till 40—300 skeppund. Under 13 år hade förbrukats 6018 skeppund sjömalin, som givit 1515 skeppund tackjärn. Det var svårt att få dugliga arbetare till denna avlägsna plats i Finland och järnet blev ofta dåligt på grund av sjömalins höga svavelhalt. Eld och vatten förhärjade dessutom bruket flera gånger. I fortsättningen ägde blåsningar rum ungefär vart annat år till omkring år 1780. När Bennet år 1787 tillträdde bruket hade någon blåsning ej ägt rum sedan förstnämnda år. Brukets personal bestod enligt bergmästare Liljequists undersökning år 1783 av:

1 inspektor	2 mästervänner
1 hyttedräng	1 hjälpsmed
2 uppsättare	1 koldräng
1 slaggsjutare	4 kolare
1 hammarsmed	7 malmupptagare

Redan våren 1782 hade kommerserådet Printzsköld i Stockholm tillskrivit Bennet och begärt upplysningar om Strömsdals bruk. — I en fragmentarisk beskrivning av "Cuopio Län" från omkring år 1785 i B. S. A. anför Bennet:

"Strömsdahls Jernbruk om 2 Härdar 1 Masugn och Privilegier på manufacturer anlagd på Sjömalm är det endaste Jernwärk på denna orten som utom detta har inga närmare än på 30 à 40 mil. Detta Bruk drifwes så svagt att Landet på långt när icke härifrån får dess behof af jern och svartsmide; samt har odräglige jernpriser, ifrån 9 sk till och med 15 sk per pund. Det är beläget uti Cuopio sokn, fem mil Sjöväg ifrån den Nya Staden.

Huru nödigt detta enda Jernwärks uphjelpande är för Landet till befrämjande af inbördes rörelse och förskaffande af Landets behof under och wid dess stigande Jordabruk, det inser hvar rätt tänkande, men Brukets tillväxt och reglerande står föga att wänta under dens hand som nu är egare deraf. Och som denne Man icke fullgör sina skyldigheter emot Landet, så finner alltid Högsta magten utwägar att hjälpa den saken."

Printzsköld visste nämligen, att dåvarande ägaren överstelöjtnant Georg Fredrik Tigerstedt ville sälja bruket och han hoppades, att då det delvis låg i lägervall, komma över det till ett gott pris. När köpet år 1787 blev aktuellt visade det sig emellertid, att Printzskölds ekonomi var mycket ansträngd, varför han överlämnade åt Bennet att för egen räkning, om han så ville, avsluta köpet. Bennet, som efter skötseln av Kuopio och Joensuu kronobrännerier gärna ville ha något nytt att syssla med, slog till ehuru ekonomin och lånemöjligheterna inför det hastigt påkomna köpet voro mycket begränsade. Det gällde nu att anskaffa köpesumman, och han kom då på den idén att av brukets väl tilltagna privilegier utbjuda några skeppund hammarskatt² till järnbruk, som önskade expandera. Detta var vid denna tid en mycket vanlig utväg för järnbruk, som kämpade med svårigheter, och det kan som exempel anföras att från vårt nordligaste järnbruk Kengis försålde dåvarande ägare brukspatron E. D. Christiernin i flera delposter 14½ skeppund av brukets 20 privilegierade till skilda järnbruk i Sverige och Finland³. Dessa utbud skedde genom Printzsköld i Stockholm i början av år 1788. Tigerstedt, vilken ännu ej erhållit något av köpeskillingen, fick vetskap om detta och öppnade en process mot Bennet, som till all lycka för denne gick till förlikning. År 1789 lyckades man att sälja

2 skeppund hammarskatt till Garpenbergs bruk i Dalarne och

1 " " " " Olofsfors bruk i Ångermanland.⁴

Dessutom flyttades en härd till sistnämnda bruk. Den återstående hammarskatten utgjorde nu 2 skeppund.

För att förbättra det rödbräckta järnets kvalitet anhöll Bennet hos Bergskollegium att få uppköpa så mycket tackjärn, som svarade mot ¼ av det årliga smidet. Den sökta rätten erhöles för inköp av tackjärn från Nora och Västerbergslagen. Därmed voro icke svårigheterna slut. En god bild av förhållandena ge innehållet i ett antal brev från bruksinspek-

² 1 skeppund = 20 lispund = 170 kg. Hammarskatten utgick med 1 % av tillverkningen. Det försålda motsvarade alltså 300 skeppund årligt smide.

³ P. Norberg: Forna tiders järnbruk i Norr- och Västerbotten, Stockholm 1957, s. 71.

⁴ Bergskollegi Arkiv — Privilegier, Domar m. m. 1789. Riksarkivet. - P. Norberg: Ångermanländsk järnhantering, Bl. f. Bergshanteringens vänner, årg. 1952, s. 165.

tor Samuel Corneer till Bennet, vilken under sitt engagement i det ryska kriget ej i detalj kunde sköta bruket och endast då och då vistades vid detta. Denne Corneer anställdes 1788 som bruksinspektör efter rekommendation av sin forne principal brukspatron Johan Reinhold Robsahm⁵ vid Strömfors bruk i Pyttis socken. Robsahm var en avlägsen släkting till Bennet. Corneer gjorde ivriga försök att förbättra brukets malmfångst ur de inmutade sjöarna genom att lära bönderna att håva upp sjömalm. Han försökte även uppleta bergmalm, men påträffade endast en värdelös järnmalmsanledning vid Käräsämäki 2 mil NNV om Strömsdals bruk och en ävenledes icke brytvärd kopparmalm på Hongavaara i Köperes by. Prov från denna fyndighet, vilken finnes omnämnd i litteraturen⁶, sändes till Garpenbergs bruk för analys och resultatet lämnade friherre Gabriel Stockenström i nedan återgivna brev till Bennet, vilket dessutom ger en liten tidsbild från Bennets första tid som bruksägare:

Garpenberg d. 12 Novemb. 1787.

Min högtärade k. Cousin!

Jag får nu både tacka för Vålfågnaden under varelsen i Cuopio samt för ihogkomsten med brefvet. — Likaledes bör jag ej heller underlåta att lyckönska till min Cousins uppförde Nya Byggnader vid Strömsdahl, samt det goda hopp min Cousin hyser om jernVärckets uppkomst och förkofran. — Det behöfs så mycken ifver och beständighet uti utförandet af den Plan att alt min Cousins bemödande dertill fordras. — De första åren blifva alltid de trötsammaste, att bygga, stadga tillverkningen, städa rörelsen samt utbreda afsättningen. — När det är i ordning återstår det roliga, att hvila på sina lagrar och skörda afkomsten. — Jag inser nog hvad bekymmer förestår innan den dagen.

Den insände förmenta kopparmalmen var beklagansvärt endast kis som på sin högd kan hålla $\frac{1}{4}$ proc.t koppar — Således förfaller hela den idéen om kopparVärck, åtminstone till dess bättre malm anträffas.

Jag anhåller om min Vördsamma hälsning till min Cousins Fru, och har den äran med beständig högaktning lefva

Min Högtärade k: Cousins

Ödmjuka tjänare
Gabr. Stockenström

P.S. När jag om en Vecka kommer till Stockholm skall min Cousins bref jemte den omständel. Chartan öfver Hångavaara Communiceras med Com.Rådet. — Tänk om min Cousin till den tiden hade funnit en mera smältvärdig malm, så att det stora hopp min Cousin Bygdt på kopparhandtering i Cuopio Lähn kunde realiseras. —

⁵ Se Sv. Ättartal 1889, s. 405.

⁶ H. J. Holmberg: Materialier till Finlands Geognosi, Bidrag till Finlands naturkännedom, häfte 4, Helsingfors 1858, s. 213.

Det torde dock finnas brytvärd malm i dessa trakter och lösa malm-block därifrån äro beskrivna av professor Martti Saksela.⁷ Vidare erinras om att Finlands största kopparfyndighet, Outokumpu, är belägen 5 mil SO om Strömsdal eller Juankoski, som platsen heter i våra dagar.

Bruksfolket var delvis ganska okunnigt och vid befarade bestraffningar för försumlighet i arbetet löpte de till skogs och höllo sig undan. "Skaffa mig en bra karbas", skriver Corneer i ett brev till Bennet. Ett järnmanufakturverk hade inrättats här år 1772 av Tigerstedt och tillverkningen utgjordes av hästskor, söm, broddar, spik, skyfflar och plogar samt varjehanda smide. Dessutom åtog man sig reparationer, och bruket fungerade i viss mån som mekanisk verkstad för Kuopioorten. För de kanonslupar⁸, som våren 1789 byggdes i Kuopio under Bennets ledning levererades smidet från detta bruk, och likaledes göts för Flottiljens räkning kanonkulor och granater. Ävenledes smiddes där ett mindre antal sablar. För att bruket bättre skulle kunna betjäna armén under de pågående krigsoperationerna anhöll Bennet i en skrivelse till Kungl. Maj:t om ett statligt förlag på 1500 Rdr för dess upprustning. Huruvida beloppet beviljades är ej känt, men det är föga troligt med tanke på Kronans ringa tillgångar vid denna tid.

Under krigsåren blev Bennet som ovan nämnts förhindrad att annat än tillfälligt sköta bruksrörelsen, och denna kom alltså att så gott som helt vila i händerna på Corneer. Bennets fader, Thomas Wilhelm Bennet, vistades visserligen i Kuopio sedan 1785 men han var för gammal för att göra någon större insats. Huruvida Corneer skötte sin syssla väl eller icke undandrar sig ännu ett sentida bedömande. Förhållandet mellan honom och Bennet försämrades med åren, dock utan öppen brytning. Hos Bennet mognade planen på försäljning av bruket och avflyttning från orten, antingen till Åbotrakten eller till Gotland. Av efterlämnade brev⁹ att döma torde Bennets hustru, som hade släktingar på Gotland, varit den härvidlag pådrivande. Som spekulant uppträdde ånyo kommerserådet Printzsköld, vars ekonomi nu förbättrats, och den 1 nov. 1791 för-sålde Bennet till denne Strömsdals järnbruk med tillhöriga byggnader såsom masugn, smedja, klensmedja, kvarn och såg med arbetsredskap och inneliggande förråd och lager jämte 7 underlydande hemman för en summa av 6500 Riksdaler specie. I detta sammanhang må erinras om att Bennet 4—5 år tidigare köpt bruket för 7000 Riksdaler specie. I samband med överlåtelsen uppgjordes ett inventarium över bruket.⁹ Förutom redskap i de ovannämnda byggnaderna upptages även en kyrkoskrud bestående av en förgylld silverkalk, ett kalkkläde och en patén samt en prästkappa, av vilket framgår, att gudstjänster då och då höllas vid bruket.

Printzsköld hade planer på att flytta till Kuopio från Stockholm och själv sköta bruket. Denna flyttning kom aldrig till stånd, och efter några år måste även Printzsköld, trots att han anskaffat en ny inspektor istäl-

⁷ M. Saksela: Über einige in Ostfinnland angetroffene Kieserzgeschiebe, Compt. Rend. Soc. géol. de Finl. N:o XXIV, Helsinki 1951.

⁸ Georg Karl von Döbelns berättelse om fältttåget i Savolaks 1789. Utg. av Gen.-stabens Krigshist. Avd., Stockholm 1923, s. 9.

⁹ I B. S. A.

let för Corneer och bortsålt ytterligare hammarskatt, göra sig av med den förlustbringande rörelsen. Under hela den svenska tiden förmådde bruket aldrig höja sig till bärkraftig nivå ur sin obetydlighet, trots att rörelsen upprepade gånger beviljats frihetsår från skatt, senaste gången 15 frihetsår räknade fr. o. m. 1790, varför man ej bör vara förvånad över att Bennet från sin ogynnsamma utgångspunkt ej kunde bemästra situationen. Han ryckte dock upp bruket ur dess ödesmål, då som omnämnts på sid. 11 masugnen före Bennets tillträde ej varit igång på 7 år. — Strömsdals bruk ägde bestånd till 1906, då det avlöstes av en trämassefabrik och en kraftstation.

Kuopio tobaksfabrik

Stadens tobaksfabrik grundades år 1785 av den s. k. Tobaksfabriques Societeten med löjtnant Stephan Bennet, bränneriinspektören Simon Labbart, apotekaren I. H. Långhielm och handelsmannen Ernst Fredrik Engdahl som huvudintressenter. Bennet synes ha varit den ledande själen i företaget, vars privilegier utfärdades av Kuopio Länskansli den 24 nov. 1785. Såsom verkställig chef torde fadern f. d. direktören Thomas Wilhelm Bennet ha fungerat rätt ofta i sonens ställe. Han hade jämte sin maka Catharina Lenæa inflyttat till Kuopio år 1785 från Flor i Mo, se sid. 1, där han några år drivit en mindre handelsrörelse. Tobaken odlades i Kuopiotrakten och förädlades i den nyssnämnda fabriken. En viss import från den ryska sidan förekom även. Tobaksodling har sedan gammalt bedrivits i Savolax, vilket bekräftas av en i våra dagar företagen hembygdsundersökning med understöd från Savolax Nation (Savolainen Usakunta) i Helsingfors.¹ Vid fabriken tillverkades röktobak och snus av olika kvaliteter. Virginska och holländska tobaksblad infördes och karduser gjordes av papper och färgades röda, svarta och blå samt åsattes stämpel. Emellertid bar sig ej företaget och i mars 1788 utauktionerades maskiner och lager för att gälda skulderna, och avvecklingen av driften fortgick de följande åren. Den savolaxiska tobaken var av rätt dålig kvalitet och de försök, som gjordes att få avsalu för densamma bl. a. via kommerserådet Printzsköld till Flor i Hälsingland misslyckades kapitalt.

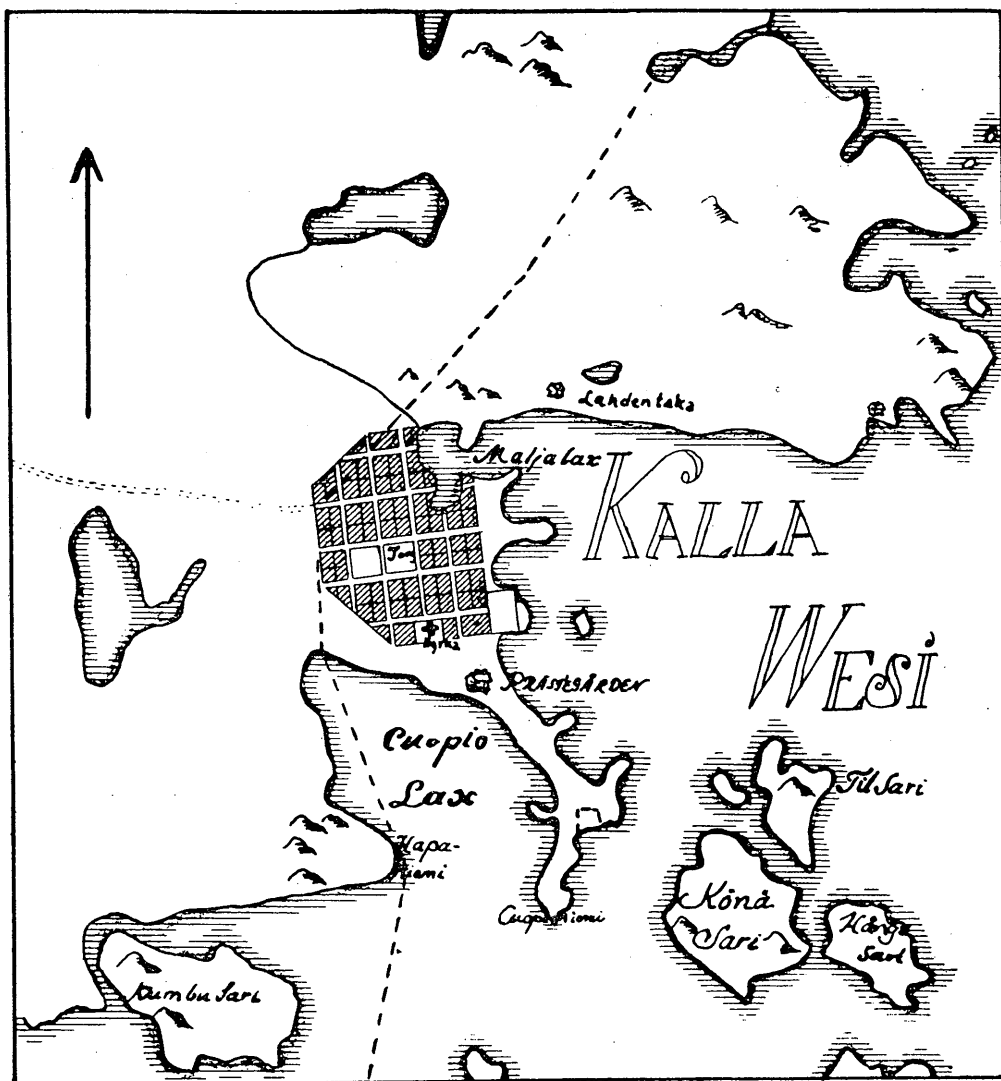
Bennets stora förväntningar på en lönsam tobaksindustri Kuopio kom sålunda på skam. Att han själv hyste stora förhoppningar vittnar ingressen till en påbörjad uppsats med titeln "Tillförlitlig underrättelse huru utaf Hemvänt Tobak kan ärhållas tjenliga Blader till God Röktobak av S. B." — Det må i detta sammanhang anföras att Bennet själv var en passionerad rökare.

RYSKA KRIGET 1788—90

Axel von Fersen d. ä. anför,² att den 22 juni 1788 inleddes kriget mot Ryssland genom ett skenanfall på den svenska posteringen vid Puumala-

¹ U. Palosuo: Tupakanviljelystä (Om tobaksodling), Savotar III, Helsinki 1937, s. 117.

² Axel von Fersens Historiska skrifter, V, s. 48. (utg. av R. Klinckowström, Stockholm 1870).

Kuopio stadsplan efter J. R. Hasselblatts karta av år 1777. Enligt tomt-numreringen på 1798 års stadsplan bodde Bennet i kvarteret öster om kyrkan. Denna Kuopio gamla kyrka var av trä och revs år 1817 sedan den nya stenkyrkan, nuvarande domkyrkan, uppförts ungefär mittemellan gamla kyrkan och Stortorget. Tidvis bebodde Bennet även det vid Maljalax belägna Lahdentaka. Skala c:a 1: 40.000.

sund av förklädda kosacker under ledning av baron B. J. Hastfer, vilken man på goda grunder anser handlade på Gustaf III:s order. Då freden var bruten ryckte Hastfer med en truppstyrka in på ryskt område, intog staden Nyslott och inneslöt det gamla fästet Olovsborg, som ehuru det då försvarades blott av en trupp invaldier, ej kunde intagas, då Hastfers styrka ej förfogade över artilleri. Efter någon tid anlände en rysk styrka under ledning av general von Schultz och inför övermakten måste Hastfer retirera. Hastfer, som ivrade för ett självständigt Finland, anslöt sig sedermera till Anjalaförbundet och inlät sig därefter i skriftväxling med

de ryska generalerna, för vilket han sedermera dömdes till döden 1790 men blev benådad.

Då det ryska kriget 1788—90 förutom de mera uppmärksammade sjökrigshändelserna som slagen vid Hogland och Svensksund samt Viborgska gatloppet är föga behandlat i litteraturen följer här nedan ett sammandrag av de viktigaste händelserna på basis av inledningen till Georg Karl von Döbelns berättelse om fälttåget i Savolaks 1789.³

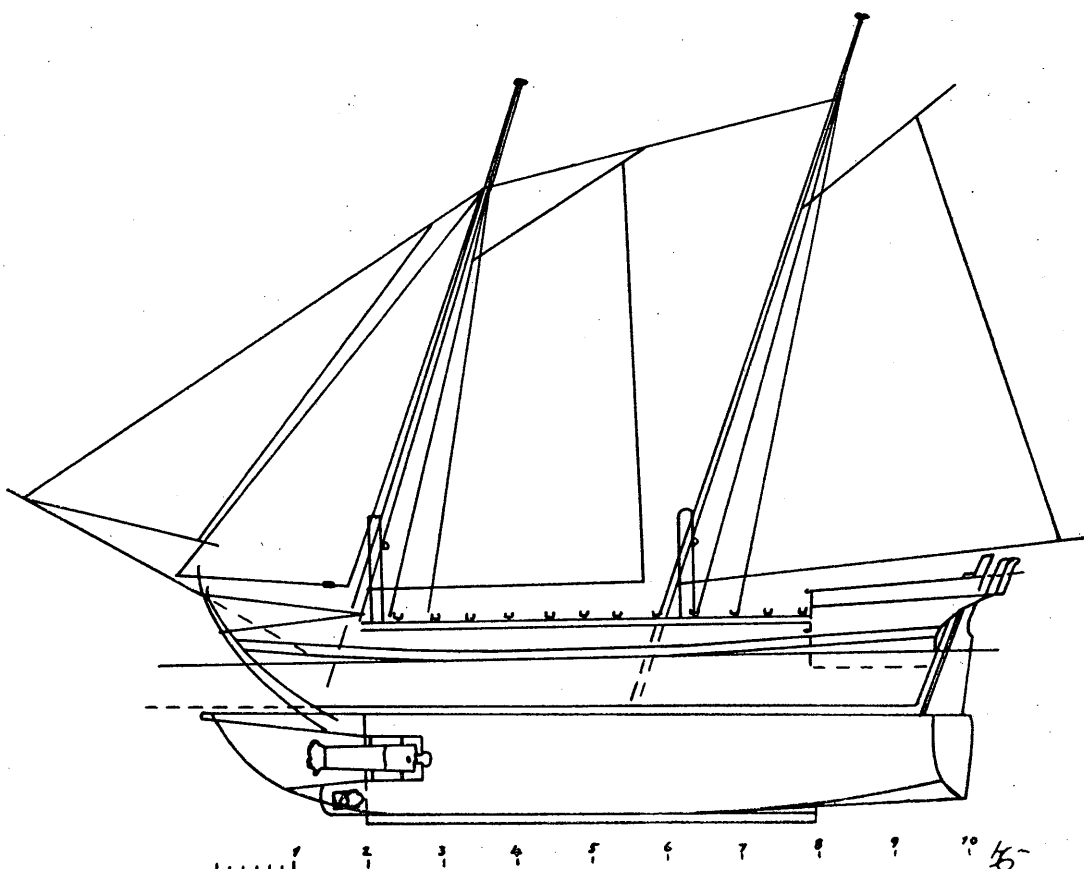
Operationsplanen för 1788 års fälttåg angav, att en häravdelning skulle landsättas söder om Kronstadt på den ingermanländska kusten för att därifrån angripa S:t Petersburg söderifrån samtidigt som en annan avdelning via Fredrikshamn och Viborg skulle anfalla staden norrifrån. Planens utförbarhet berodde på den svenska flottans styrka och förmåga att behärska den inre delen av Finska viken. Det visade sig emellertid efter striden vid Hogland den 14 juli 1788, att den ryska flottan väl hävdade sin ställning, och därmed voro planerna på det ingermanländska fälttåget uppgivna. Hos den avdelning, som skulle rycka österut, svek disciplinen hos befälet, varför även denna plan gick om intet genom Anjalaförbundet.⁴ I Savolaks gjordes som ovan nämnts ett försök att överrumpla fästningen Nyslott d. v. s. Olofsborg, men då detta misslyckades upphörde all företagsamhet. Arméerna gingo snart därefter i vinterkvarter och därmed slutade 1788 års krigshändelser.

Fälttåget år 1789 började med ett ryskt anfall på Savolaksfronten, varvid Savolaksbrigaden trängdes tillbaka till Jorrois (i våra dagar Jorroinen). För att lätta trycket mot Savolaksbrigaden skulle en svensk styrka rycka fram mot Villmanstrand (Lappenranta). Den kom dock icke längre än över Kymmene älv, men målet uppnåddes dock och under general Curt von Stedingks befäl kunde Savolaksbrigaden tillfoga ryssarna ett nederlag vid Parkumäki den 21 juli 1789. Den ryska överlagsheten till sjöss tillfogade den svenska flottan förluster innan kriget på senhösten avstannade.

1790 års fälttåg inleddes med att den till södra Savolaksbrigaden förda gruppen Armfelt bemäktigade sig passen Pardakoski och Kärnäkoski och därefter besatte Suonenniemi. Även huvudarmén hade framgångar. Den slog en rysk styrka vid Valkeala och uppnådde förbindelse med Armfelt, men därefter vände sig krigslyckan och fälttåget fortsatte i form av småstrider in på svenskt område. Skärgårdsflottan försökte, men kunde icke taga Fredrikshamn, och vid Viborgska gatloppet skadades örlogsflottan svårt. Dess anseende höjdes dock betydligt genom segern i slaget vid Svensksund den 9 och 10 juli. Denna händelse avgjorde dock ej kriget, men den bidrog till att höja Sveriges anseende utåt. När å den ena sidan den svenska ledningen ansåg sig ha uppnått sitt huvudsyfte med kriget, nämligen att tillbakavisa den ryska infiltrationen inom riket och den ryska å andra sidan fann att för tillfället intet kunde vinnas, ingicks delvis på grund av tryck utifrån, jfr sid. 22, en samförståndsfred i Värälä den 14 augusti 1790.

³ Se not på s. 14. Berättelsen skrevs av von Döbeln under dennes ryska fångenskap.

⁴ I ett brev av den 31/10 1788 gratulerar Printzsköld Bennet till att "ej ha varit bland de confedererade", d. v. s. deltagit i Anjalaförbundet.

Teckning av kanonslup av skärgårdsflottans typ bestyckad med 2 kanoner och 2 nickor samt plats för 12 par roddare. Efter en teckning av eventuellt S. Bennets hand. Originalen i B. S. A.

Margot Ekman del.

Som redan omnämnts på sid. 8 hade Bennet tillhört Savolaxbrigaden till år 1781, då han tog avsked från den aktiva tjänsten för att ägna sig åt kronobränneriet i Kuopio. Sommaren 1788 inträdde han ånyo i tjänst och konstituerades till kapten via en skrivelse från dåvarande chefen för Savolaxbrigaden friherre B. J. Hastfer samt befullmäktigades att genom värvning uppsätta Cuopio 1:sta Compagnie. Vi citera ur Hastfers brev:⁵ — — — Längesedan har min Vän förtjent att vara mer än Lieutenant. I fredstider glömmes ofta de aflägsne. Man är då mera närlynt. Då det behöfs nyttjar man Tuber. Därmed har Hans Majt sedt ända till Cuopio. Blifvit varse Herr Lieutenanten och Befalt mig Constituera honom till Capitain. Constitutorialet följer här hos. — — — Man inmönstrade alla, som ej voro torpare eller bönder, varför en hel del löst folk kom med i förbandet. Truppen sattes på hösten i arbete med att framforsla virke och förnödenheter för den flottilj av kanonslupar mm, som vintern 1789 under Bennets ledning byggdes i Kuopio. En liknande flottilj byggdes i Pumalasund. Det var nödvändigt att bygghuskapen ägde

⁵ I B. S. A.

rum på tvenne håll, då det sjöarna Haukivesi och Saimen förenande sundet vid Laitasilta nära Nyslott genom fästet Olofsborg behärskades av ryssarna. Dessa kanonslupar, till vilka motsvarigheter funnos i den av Augustin Ehrensvärd skapade skärgårdsflottan, byggdes tillika med ett antal barkasser av timmermän från Österbotten och utrustades från militärförrådet i Lovisa. Behörigt smide för Kuopioflottiljens räkning erhöles som tidigare nämnts på sid. 14 från Strömsdals bruk. I slutet av maj år 1789 var Kuopioflottiljen färdigutrustad och besättningarna påmönstrade. Enligt Bennets krigsdagbok⁵ hade flottiljen följande sammansättning:

Divisionsslupen Nr 1 Gustaf

Chef: Löjtnant Lagerborg

Bestyckning: 1 st 12-pundig kanon
4 st 3-pundiga nickor⁶

Besättning 30 man

1:a Kanonbåten

Chef: Rustmästare Järnfelt

Besättning 17 man

Chefsbarkassen Gåpå⁷

Chef: Kapten Bennet

Bestyckning: 4 st 3-pundige kanoner

Besättning 16 man

Divisionsslupen Nr 2 Carl

Chef: Löjtnant Bussin

Bestyckning: 1 st 12-pundig kanon
4 st 3-pundiga nickor

Besättning 30 man

2:a Kanonbåten

Chef: Furir Söderberg

Besättning 17 man

Lätta eskadern bestående av landstigningsbåtar

Chefer: Fänrik Oppman⁸

Fänrik Kihlström

Rustmästare Lindman

Rustmästare Bäck

Korpral Film

Besättning 76 man

Proviantjakten Carpelan

Chef: Fänrik Stråhlhielm

Besättning 10 man

Summa 196 man

⁶ Slätborrade framladdningskanoner med omkring 5 cm:s kaliber.

⁷ Samma namn hade även den skonert Bennet var befälhavare på under resan till S:t Petersburg år 1777, jfr. sid. 7.

⁸ Oppman, Albert Wilhelm, deltog i Nyslotts belägring 1788, drabbningarna vid Porrosalmi 1789 samt några träffningar till sjöss och landstigningar 1790. Fältväbel 1806.

Flottiljen blev segelklar i mitten av juni och började sedan kampanjen, vilket var väl sent enligt en indignerad skrivelse från landshövding S. W. Carpelan till Bennet daterad den 19/6 1789. Läget hade ju försämrats genom den ryska våroffensiven. Flottiljens färd gick genom Kallavesi förbi Varkaus och ner i Haukivesi, där man i höjd med Rantasalmi fick kännning med fienden, se kartan på sid. 23. Bennets fältkrigsdagbok innehåller för juni månad ej mycket av intresse. Men för juli månad finnes så gott som dagligen annoterat långa rapporter⁹ om skärmytslingar med fienden på uddar och holmar i trakten öster om Rantasalmi. Bennet utsände spejare, vilka av den bofasta befolkningen fingo uppgifter om fiendens styrka och gruppering. Dessa vidarebefordrades i långa och omständiga rapporter till brigadchefen baron C. von Stedingk, vilken efter Anjalaförbundet efterträdde B. J. Hastfer. Skärmytslingarna voro obetydliga och personskadorna inskränkte sig merendels till blesyrer. Sällan blev någon dödad, och de materiella förlusterna voro också rätt små. Som exempel kan nämnas att Bennet i början av juli upprättat en observationspost i en gammal väderkvarn vid Leislahti öster om Rantasalmi kyrka. Bevakningsstyrkan, som uppgick till två man blev överraskad av en kosacktrupp och flydde från kvarnen ner till flottiljens båtar utan att till en början hejdas av kosackerna, som tydligen trodde sig ha att göra med rädda bönder. Nere vid stranden kom det dock till handgemäng, men sedan fänrik Oppman avlossat ett skott, som träffade en kosackhäst, varvid en allmän oro åstadkoms, kunde de tvenne soldaterna vada ut till båtarna och oskadda tagas ombord.

Truppen, som var av skiftande sammansättning, var ej helt att lita på. Vid en provianteringsfärd till en by på den ryska sidan passade några på att tillägna sig pengar, husgeråd och kläder. Bennet upptäckte dock detta och avstraffade de skyldiga med prygel och sände det stulna till brigadchefen, vilken via den ryske befälhavaren generalmajor von Schoultz skulle återställas till de rätta ägarna.

Betydelsen av dessa småstrider poängteras ej särskilt av von Döbeln (op. cit.), men C. von Stedingk framhåller i meddelanden till Bennet av den 4/7 och 6/7, att han är nöjd med dessa operationer, varigenom fienden oroas och bindes. Samma uppfattning skymtar i Bennets meritförteckning av år 1804 ur vilken citeras: "— — — och omringade af (ryska) trupper, som från alla sidor kringrände oss, bibehöll mig i denna ställning i 3 veckor och höll derigenom Resanska regementets 2000 man afsöndrade från ryska styrkan vid Parkumäki ?åmynne?¹ där mina beständiga landstigningar hotade med en eftertryckligare invasion af hufvudstyrkan och derigenom grundlades Surpricen på Parkumäki mot den på 2000 man försvagade styrkan. Sedan min Escader blifvit förenad med Pumala Escadern bevistades kanonaden vid Laitasilda, feullerade Tolfvaniemi skogsudde och tog 1 rysk löjtnant och 12 grenadierer till fånga. — — —" Under juni och juli månader 1789 dominerade svenskar-na helt till sjöss då de ryska kanonsluparna ännu stodo under byggnad.

⁹ Varje dags anteckningar börjar med parol och lösen, t. ex. för den 8/7 1789 parol: För, lösen: Fäderneslandet, och den 11/7 parol: Våra, och lösen: Landsmän.

¹ Papperet defekt.

En bild av verksamheten ge vidare de tidigare omnämnda rapporterna, av vilka en här nedan återges i sin helhet:

Ödmjukaste Rapport.²

Wid återkomsten till Putkisalo Skärgård feck jag tillfälle att träffa Hr Öfverste-Lieutenant Tigerstedt³, som varit bortrest till S:t Michel⁴ för att besöka sin Blesserade Bror. Han begärde Express, att Correspondensen emellan Herr Baron och mig skulle gå genom honom, på det sättet att Depecherne skulle emottagas af hans Fru i Jorrois, och endast den, som förer Brefven finge en liten betalning, skulle de komma mig riktigt tillhanda genom honom hit ut i skärgården. Han berättade Rysarnas styrka wara följande.

General Schoultz af Diverse Infanterier i Kallislax	
läger circa	2500
Furst Dolgeruki 1:a Regim: circa	2000
Öfverste Lieut: Toll 1. Bat: Jägare circa	800
Lägrad wid Jualambi	
Cosaquer	400
Baskirer ⁵	200
	S:a 5900

Desse äro sålunda planerade

Hufvudlägret wid Kallislax under Generalens Befäl,
Öfverste Liutn. Toll wid Jualambi med sin Jägare Bataillon.
En Rysk Major wid Puiko med 300 man, 3 3-pundige och 2
6-pundige Canoner på mycket wäl uti Flecher anlagt Feltwerk.
En Rysk Major i Randasalmi med 200 man (samt) 2 à 3
3-pundige kanoner och 200 Cosaker samt 3:ne starka Cosak-
piqueter åt Jorroisvägen, som Recognosera 2 mil framåt dag-
ligen.

Att våra små rörelser till sjöss, hvilka äro ökade med 2:nne händelser som jag sparar till nästa gång, satt Ryssarna i mycken osäkerhet, och att de tro det wara Major Gahn⁶ med Pumala sluparna, emedan jag har rört mig så att de observerat mig på flere ställen på en gång. Han berättade äfven att Juckas wore redan i våra händer, att i S:t Michel nu wore en ringa styrka af Ryssar, men att ingen ting förspordes om vår Armées rörelser, eller att några Troupper marchera åt S:t Michel, icke heller hade han minsta underrättelse om Flottorna, men wäl, att uti Ryska läg-

² Coll. Mss Regis Gustavi III:ii vol. 52. Fol. Handlingar rörande Kriget 1788—1790. Tom IX. Savolaxbrigaden och andra serskilta Corpser. F 461, sid. 38. Uppsala Univ. Bibl.

³ Det är samme Georg Fredrik Tigerstedt, som försålde Strömsdals bruk till Bennet år 1787.

⁴ S:t Michel var vid denna tid ockuperat av ryssarna.

⁵ Ett ryttarfolk boende i södra Ural.

⁶ Major K. P. Gahn var chef för den s. k. Puumalaeskadern.

ret nog allmänt omtalades, att Konungen af Preussen förelagt Keisarin-
nan en viss dag, inom hvilken hennes Troupper skulle wara utur Fin-
land, men kunde icke wist säga om det war den 27 Junii eller Julii,
i annor händelse skulle 60.000 man Preussare bryta in i Ryska Polen.

Gåpå till ankars wid Puikosaari i Torpen d: 12 Julii 1789.

Stephan Bennet

Herr Öfverstelieutenant Tigerstedt... förbuden wid spolierande af
dess... egendom att begifva sig någorstädes.⁷

Utanskrift: Kongl. Maj:ts Troman Brigade Chef, Öfverste och Riddare
af Kongl. Svärdsorden och Franska Orden Högvälborne
Herr Baron Curt v. Stedingk.

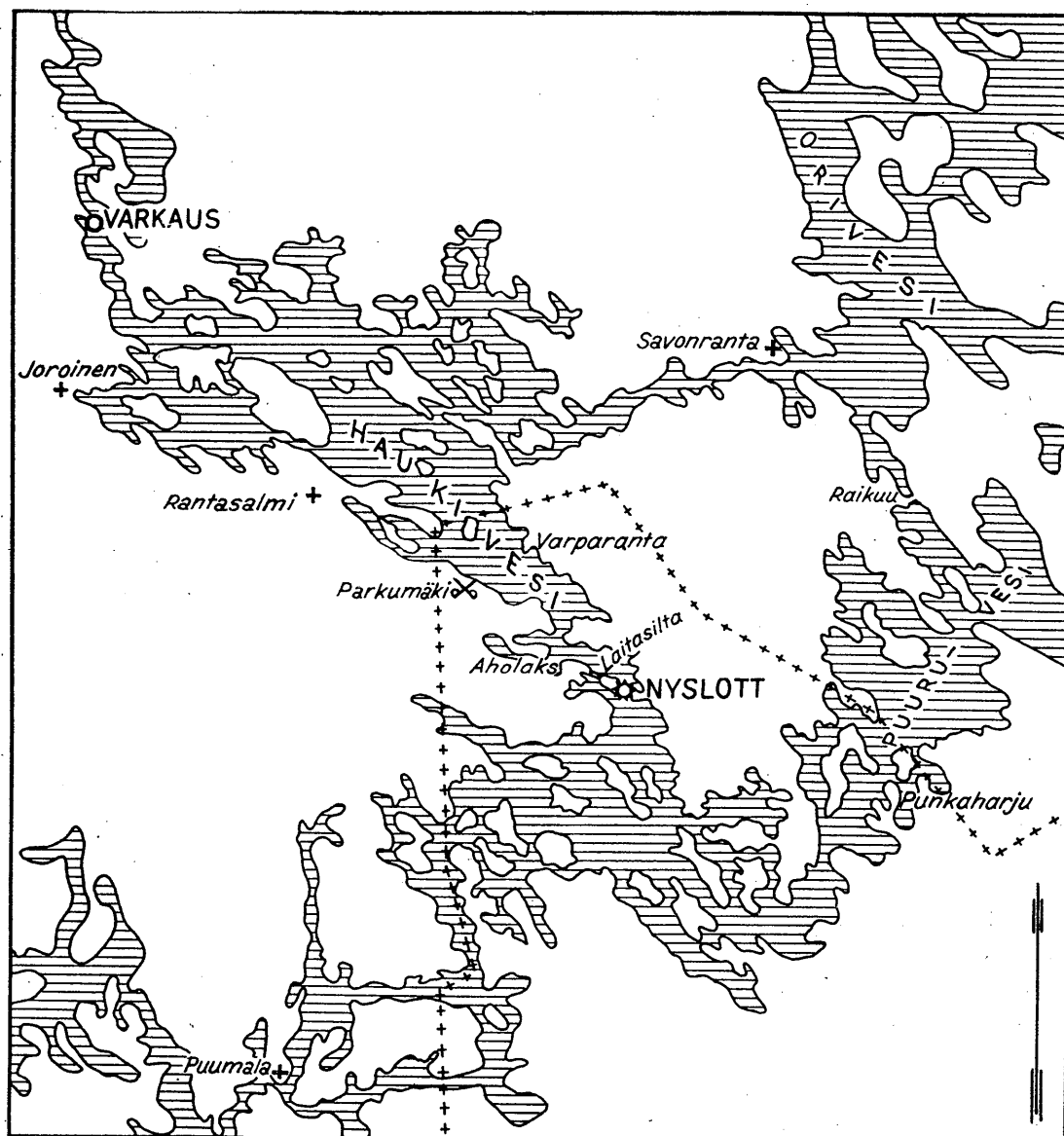
Jorrois

Då den ryske generalen Schoultz med sina trupper i juni 1789 inföll
i Rantasalmi, jfr sidan 17, reste G. F. Tigerstedt, som i denna socken och
angränsande ägde många gårdar, fienden till mötes under förevändning
att söka utverka förskoning för socknen. Snart nog erbjöd han ryssarna
sina tjänster, men gav själv sken av att vara rysk fånge och som sådan
har han givit Bennet de ovannämnda upplysningarna. Avslöjandet kom
efter slaget vid Parkumäki, där en del av det ryska fältarkivet föll i
svenskarnas händer. Tigerstedt dömdes sedermera, då klara bevis fram-
lagts för hans landsförrädiska verksamhet, förlustig liv, ära och gods
samt avrättades vid Rantasalmi kyrka den 29 december 1790. Inför sitt
olyckliga beslut i juni 1789 trodde han fullt och fast med kännedom om
det svaga svenska försvaret att ryssarna kommo för att stanna, vilket ju
blev fallet vid nästa krig 20 år senare.

För att återgå till händelserna före slaget vid Parkumäki den 21 juli
1789 så var major Karl Pontus Gahn vid skiftet juni/juli med 600 man
och Puumalaeskadern på väg till Jorrois för att förenas med Kuopio-
flottiljen. Från Jorrois (Jorroinen) skulle den kommande offensiven
utgå. För att undvika Nyslotts fästning måste denna eskader göra en
stor kringgående rörelse delvis inom ryskt territorium genom Puuruvesi
till Raikuu, där sluparna drogos över en liten landtunga vid Orivesi, vil-
ken genom sjöarna Pyyvesi och Enonvesi står i förbindelse med Hauki-
vesi, se kartan. När major Gahn fått sluparna över till Orivesi sände han
ett kurirbrev⁸ daterat den 4/7 om detta till Bennet. Sluparna blevo något
skadade vid denna transport över torra land, men efter smärre repara-
tioner var Puumalaeskadern åter klar att tillsammans med Kuopioflottil-
jen deltaga i skärmytslingarna med ryssarna. Den samlade enheten av
Savolaxbrigadens "flotta" kom att stå under befäl av major A. J. Ram-
say. Den hade till uppgift att skydda vänstra flanken av den offensiv,

⁷ Denna tyvärr fragmentariska mening åsyftar tydligen Tigerstedts förmenta
ryska fångenskap och är en förklaring till varför han ej kan fly till av svensk trupp
behärskat område.

⁸ I B. S. A.

Karta över det finsk-ryska gränsområdet vid Nyslott och Kuopioflottiljens och Puumalaeskaderns operationsområden år 1789.

Margot Ekman del.

som Savolaxbrigaden strax därpå började från Jorrois och vilken utmynnade i det fullständiga upprivandet av de ryska styrkorna vid Parkumäki den 21 juli 1789. Detta var en av de större krigshändelserna 1789 och resulterade i att den ryska offensiven i Savolax hejdades. General Schoultz lyckades dock med en obetydlig del av sina förband taga sig tillbaka till Nyslott. För hans del resulterade nederlaget även i att han miste befälet över sitt frontavsnitt. Sundet vid Laitasilta, där ryssarna nu förstört bron, behärskades dock alltjämt av ryssarna. För att kunna angripa slottet från den södra sidan och även försöka öppna vägen mot Puumala gavs order om att kanonsluparna skulle dragas över land vid

Aholaks något väster om Laitasilta. När detta var gjort mötte sluparna emellertid så stark eld från ett ryskt batteri nära Laitasilta, att vidare framkomst ej var möjlig, varför sluparna måste dragas tillbaka samma väg, som de kommit. Bennet framlade nu en plan⁹, som gick ut på att sluparna skulle ostörda från Aholaks via tvenne mera åt väster belägna småsjöar och en dragning över land ungefär 1.800 meter föras över Pihlajanniemi till Saimen. Detta försök, som påbörjades den 11 augusti, misslyckades tyvärr emedan kanonsluparnas kölar nu blivit så nötta, att de sammanhållande järnbultarna stucko långt ut och hindrade sluparnas placering på de kälkar på vilka släpningen skulle ske. Dessutom hade ryssarna fått vetskap om detta företag, och deras just nu färdigställda kanonslupar, vilka voro något större och kraftigare beväpnade än de svenska, bevakade effektivt hela Pihlajanniemi. Till jämförelse må nämnas att de flesta voro bestyckade med en 16-pundig kanon och tvenne nickor samt hade omkring 50 mans besättning.

De svenska kanonsluparna deltog sedan i höstens krigshändelser kring Nyslott, vilka med undantag för ett ryskt motanfall vid Laitasilta voro obetydliga. I början av november gingo trupperna på detta front-avsnitt i vinterkvarter.

Dessförinnan hade Bennet tillsammans med flera andra officerare begärt avsked från sina beställningar. Detta omnämnes såväl av von Döbeln (op. cit.) som i brev från Thomas Wilhelm Bennet till sonen.

I ett brev⁸ från den förstnämnde daterat den 14/8 heter det: " — — — Rycktet talar här (d. v. s. i Kuopio) om både Ditt och flere officerares afskedstagande, orsakerna härtill gifvas ut för många. — — —" Visst hade Bennet orsaker. Det pågående kriget var impopulärt, vilket redan Anjalaförbundets tillkomst visat, och dessutom utbetalade Kronan motvilligt löner till personal m. m. på grund av kronisk brist på likvida medel. Vidare kan man peka på skärpta motsättningar mellan Bennet och landshövding Carpelan. Kommerserådet Paul Printzsköld frågar i sina brev till Bennet om orsaken till afskedstagandet men får inget svar. I den tidigare omnämnda meritförteckningen av år 1804 uppger han emellertid själv att han hösten 1789 beviljades *permission* för att efterse sin ekonomi och en åldrig fader. Tillsynen av Strömsdals bruk hade hittills under år 1789 varit mycket bristfällig och i några brev från fadern till sonen under sommaren detta år klagar den förstnämnde över yrsel och svaghet. Thomas Wilhelm Bennet avled också i Kuopio påföljande år. I samband med afskedstagandet överlämnade Bennet sitt kompani — Första Fri-Compagniet från Cuopio — till major Ramsay enligt ett kvitto daterat Aholaks den 13 augusti 1789.

Strax därpå lämnade Bennet krigsskådeplatsen och begav sig hem till Kuopio. Den 21 oktober blev hans avskedsansökan från kaptensbeställningen beviljad av landshövding S. W. Carpelan. Det militära gjorde sig dock påmint den närmaste tiden i form av krav på olika redovisningar. — Bennets intresse för krigets lyckliga utgång och en önskan att reglera sina mellanhavanden med Kronan gjorde, att han i september 1789 erbjöd Kronan sin gård nr 14 i Kuopio till inlösen att användas som militärsjukhus. På detta förslag erhöles dock ett avböjande svar.

⁹ Se vidare Georg Karl von Döbeln (op. cit.) sid. 71.

Utöver skötseln av sina privata affärer kom Bennet att sedermera intressera sig för truppernas brödförsörjning, som år 1790 blivit mycket besvärlig. Han inlämnade till Kronan ett anbud på brödbakning som skulle utföras vid Strömsdals bruk, där det fanns såväl kvarn som bakugnar. Ej heller detta förslag antogs av Kronan. Enligt den ovan anförda meritförteckningen av år 1804 beordrades han i slutet av mars år 1790 av konungens generaladjutant Fabian Wrede att från Kajana forsla 12.000 pund bröd avsedda för de 5.000 man, som voro sammandragna i Tokusenjärvi för ett planerat anfall i riktning mot Ladoga. Under detta företag, vilket nästan förutsätter ett obekräftat återinträde i aktiv tjänst, drabbades Bennet, då knappt 40-årig, av ett slaganfall, som förlamade talorganet och ena sidan. Därigenom måste företaget uppgivas och Wrede med sina 5.000 man i brist på proviant draga sig tillbaka till säkrare positioner. Sedan Bennet på sommaren 1790 hade hämtat sig från slaganfallet hoppades han på ett förordnande som krigskommissarie, vilket dock förekom av de underhandlingar, som ledde till freden i Värälä den 14 augusti samma år. Härmed avslutades ett av de intressantaste kapitlen i Bennets liv, och han återvände definitivt till sina civila sysslor som en prövad man och utan erhållna yttre tecken på sina insatser. Senare i livet — omkring 1802 — försökte Bennet, tyvärr utan framgång, att genom excellensen friherre J. von Toll, vilken hade deltagit i förberedelserna till kriget, få en rättelse på denna punkt i form av en antedaterad majorsfullmakt. Säkerligen hade flera erhållit befordran och utmärkelser för ringare krigsinsatser än Bennets, allrahelst som landshövding Carpelan skriftligen ställde i utsikt en belöning för Bennets handledande av arbetet med kanonsluparna på vintern 1789¹. Men det gåtfulla avskedet från krigstjänsten sommaren 1789 låg honom måhända i fatet.

VISTELSEN PÅ GOTLAND

Efter avyttringen av järnbruksrörelsen till kommerserådet Paul Printzsköld år 1791, se sidan 14, och tillfrisknandet från det ovannämnda slaganfallet ansåg Bennet tiden ur flera synpunkter vara mogen att lämna Kuopio och på annan ort pröva på någon ny utkomstmöjlighet. Visserligen ägde han en gård i Kuopio stad och flera lantgårdar, såsom Mustalahti ungefär 1 mil S om Kuopi, Mardukala gård nära Joensuu m. fl. Hans oroliga natur och kanske även de ständiga ekonomiska bekymren gjorde honom ej benägen att slå sig ned på någon av dessa. Sommaren 1791 företog Bennet en resa till Stockholm och från detta tillfälle äro några brev till honom från den hemmavarande hustrun bevarade. Hennes brev äro daterade dels Kuopio, dels Lahdentaka, det sistnämnda då ett torp, som Bennet arrenderade,² se kartan på sidan 16, och numera en stadsdel i Kuopio. Dessa personligt hållna brev låta oss tydligt förstå

¹ Ordres copies pour Capitaine Bennet (I B. S. A.) ... så beordras herr Capitain att antaga sig öfverinseendet, omsorgen och bestyret af SlupsBygnaden härstädes ... och som detta är en Extra commission har herr Capitain att framdeles förvänta en deremot svarande belöning. Cuopio den 19 januari 1789. S: W. Carpelan.

² J. M. Salenius (op. cit.), sid. 63.

den hemmavarande makans många bekymmer för barnen och sin svärmor Catharina Lenaea, som år 1790 blev änka och för tillfället var något krasslig. Breven berätta vidare om oroande underrättelser från Strömsdals bruk, där förvaltaren Samuel Corneer styrde och ställde helt efter eget skön, för tjänare, som gjorde hur de ville då husbonden var borta, för smärre krämpor och framför allt allehanda ekonomiska besvärigheter. Av dessa brev framgå vidare att man planerade att flytta antingen till Åbotrakten eller till Gotland. Till det sistnämnda stället ville hustrun helst komma, och där var hennes bror Carl Gustaf Silfversparre häradshövding i Gotlands norra domsaga och en syster gift med kyrkoherden i Levide, Mattias Olde.

Avflyttningen från Kuopio ägde dock ej rum förrän våren 1793. Före densamma hölls lösöreauktion och förteckning över vad som då försålles finnes ännu i behåll. Denna förteckning upptager bl. a. en del litteratur på finska, vilket Bennet torde ha behärskat hjälpligt. De anställda vid Strömsdals bruk talade ju endast finska liksom manskapet i Kuopio-flottiljen, som Bennet förde befälet över 1789. Att så var fallet framgår bl. a. av följande. I sina ekonomiska funderingar rörande skogsskötsel³ omtalar han huru han vid ett tillfälle av en finstalande bruksarbetarhustru uppmärksamgjordes på gettrens oväntat varsamma framfart med unga tallbestånd. I krigsfältdagboken för 1789 förekomma även vissa citat på finska språket³.

Efter ankomsten till Gotland bosatte sig Bennet med sin familj hos den ovannämnde då ännu ogifte svågern C. G. Silfversparre⁴ på Allekvia häradshövdingeboställe i Enedere socken 1 mil öster om Visby stad. Att döma av en fragmentariskt bevarad inventarieförteckning⁵ från denna tid och rörande nämnda boställe arrenderade Bennet detsamma. Vistelsen på Gotland hade dock karaktären av en tillfällighet, då han med sin familj aldrig blev kyrkobokförd där. Yngsta barnet, dottern Karin föddes i Allekvia den 14 maj 1795. När sönerna Knut Samuel, Carl Edmund och Patrik Vilhelm behövde åldersbetyg för avflyttning till annan ort år 1796, utfärdades dessa av pastorsämbetet i Rute (Gotl.), där deras morbror Mattias Olde (1729—1793) varit kyrkoherde.

Utöver skötseln av Allekvia häradshövdingeboställe ägnade sig Bennet åt ekonomiskt författarskap i tidens anda. I lugn och ro fick han nu nedteckna sina iakttagelser om bl. a. åkerbruket i Savolax. Trenne uppsatser av hans hand befordrades till trycket de närmaste åren.⁶⁻⁻⁷ Den

³ I B. S. A.

⁴ Carl Gustaf Silfversparre, född 1760 18/3 och död på Vivlings i Helvi socken 1831. Häradshövding i Gotlands norra domsaga 1784 och pronotarie i Kammarrätten 1796. Gift 1810 med Ebba Vilhelmina Ek, född 1780 och död 1823.

⁵ Afhandling om Sawolaxska kärrbruken eller svedjandet på våta och sidlänta ängar. (Ny Journal uti Hushållningen 1794, sid. 149—188.)

⁶ Kårt underrättelse om det Sawolaxska swedjebruket på torra marker. (Ny samling af rön, försök och anmärkningar uti hushållningen, Del 2 1797, sid. 318—340, 1 pl.)

⁷ Svar af S. Bennet i "Fem svar på Kongl. Patriotiska Sällskapets fråga: Genom hvilka medel skulle landtmannen i Sverige säkrast och snarast förmås att i sådan mohn utvidga och förbättra sin ladugård eller boskapsskötsel etc. Stockholm 1797, sid. 223—274.

gamla företagsamheten gjorde sig åter påmint. År 1794 hade Bennet planer på att utskeppa ekvirke från Gotland för Flottans räkning. Han avråddes från detta företag av kommerserådet Printzsköld, som nogsamtidigt kände till Statskontorets brist på likvida medel. Ett originellt försök att förmå Hovförvaltningen att inköpa en på Gotland bygd jakt (koncept till skrivelsen i B. S. A.) strandade ock av samma orsak. Bennet hade även planer på att anlägga en klädesfabrik i Visby och riktade en skrivelse till "Den ädle och Hedervärda Handels Societeten i Wisby", i vilken framhölls de fördelar staden skulle få genom tillkomsten av denna industri. Ej heller denna skrivelse föranledde någon åtgärd. Att döma av en odaterad redogörelse av Bennets hand för "Visby kattunstryckeri och hästmangel" som säkerligen härstammar från denna tid hade han tydligen planer på en egen merkantil verksamhet. Till redogörelsen hör en noggrann inventarieförening⁸. Anläggningen var belägen utanför ringmuren och till densamma hörde färgeri och bostäder för de anställda.

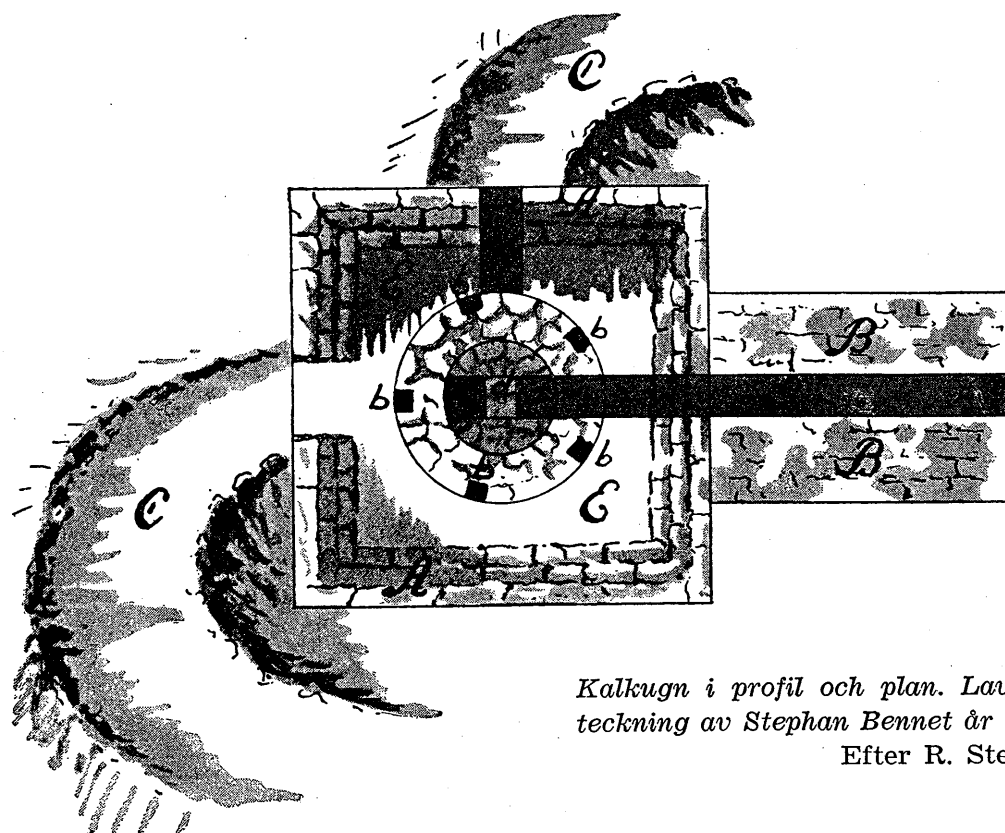
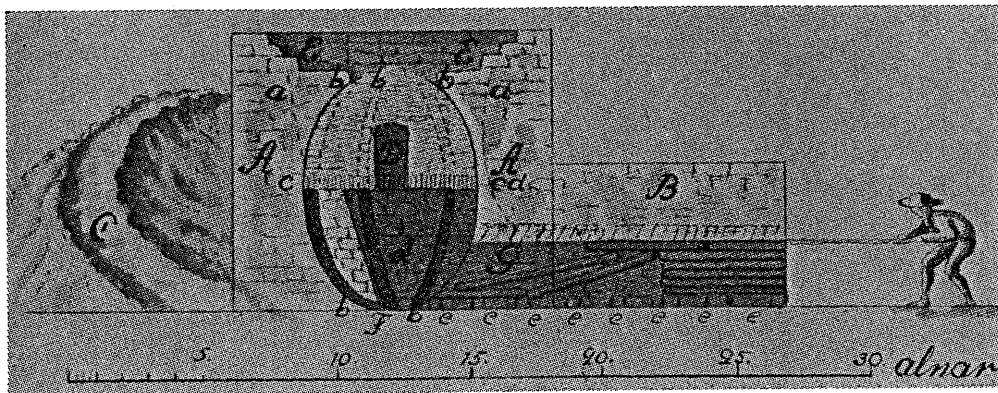
Bennet riktade nu sin uppmärksamhet på andra sidor av det gotländska näringslivet. Han förvånar sig över den stora vedåtgången här per hushåll jämfört med på fastlandet. Denna sin syn på den gotländska bränsleförsörjningen har Bennet utvecklat i en senare publicerad uppsats⁸. Av denna framgår, att de flesta dåtida bostäder på Gotland hade öppna spisar, som saknade spjäll och ej heller kunde ha det på grund av kolsyreutvecklingen från kalkstenen i spismuren. Eldstaden var vanligtvis ej infodrad med tegel eller annan natursten än kalksten. Av beskrivningen av bostadshusen framgår vidare, att många av dessa saknade trossbottnar. Uppsatsen utmynnar i en vädjan till ständerna att anskaffa gotlänningarna tegel till billigt pris från fastlandet. Lämplig lera för tegeltillverkning finnes på Gotland, men den är starkt uppblandad med kalkstensgrus. Den måste för att komma till användning underkastas en dyrbar slammingsprocedur.

Den gotländska kalkbränningen intresserade Bennet i mycket hög grad. Till kongl. Patriotiska Sällskapet insände han år 1804 en beskrivning av en kalkugn jämte en utförlig redogörelse för hur man bygger ugnen, hur bränningen tillgår samt läskningen = släckningen av den färdigbrända kalken⁹. Till beskrivningen, som är avtryckt i en uppsats av R. Steffen¹⁰, hör en laverad teckning, som återgives på sid. 28, samt en bild av kalkstenens insättning i ugnen, se sid. 29. Steffen anser, att den ovannämnda ugnen är identisk med Küllejs storugn i Hellvi socken på östra Gotland. Ungefär samtidigt med Bennet inlämnade landskamreraren i Gotlands län J. G. Billberg en redogörelse för dåtida gotländsk kalkbränning till Patriotiska Sällskapet. Denna blev införd i Sällskapets tidskrift *Ny Journal* uti Hushållningen, men återgives även i Steffens

⁸ S. Bennet: Om Allmogens Eldstäder på Gottland. — *Ny Journal* uti Hushållningen, mars och april 1805.

⁹ Om Gottländska kalkbränningen. Riksarkivet. Topografica 54. *Gotlandica*. 17 sid. 4:0.

¹⁰ R. Steffen: *Personer och händelser i den gotländska kalkindustriens historia*. Visby 1940.

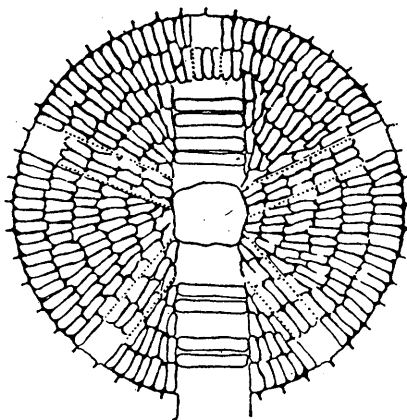
*Kalkugn i profil och plan. Laverad
teckning av Stephan Bennet år 1804.
Efter R. Steffen.*

arbete. L. Way-Matthiesen har i en uppsats¹ granskat dessa arbeten och framhåller, att de båda beskrivningarna komplettera varandra. Bennet säger, att huvudsyftet med skriften är att avvärja den hotande vedbristen på Gotland och rekommenderar att flytta kalkbränningen till fastlandet. Vidare framhåller han, att det dittills ej har utgivits någon beskrivning av gotländsk kalkbränning. Hans skildring är också i många detaljer mera ingående än Billbergs. Det är dessa detaljer, som avslöja att berättelsen i huvudsak hänför sig till Küllejs Storugn. Han förmodar,

¹ L. Way—Matthiesen: Den gotländska kalkbränningen ur teknisk-historisk synpunkt. Med hammare och fackla XIII, 1943—44.

Plan över insättningen av kalksten vid Kyllejs storugn år 1804 enligt Stephan Bennet. Genom den cirkelformiga insättningen åstadkoms jämn fördelning av drag och hetta i stenmassan.

Efter L. Way-Matthiesen.

att mången misslyckad bränning beror på att man använder opålitligt folk, som vårdslösar ugnarnas skötsel och detta, trots att kalkbränningen är en av Gotlands viktigaste binärningar.

Den på sid. 28 återgivna kalkugnssektionen uppvisar en äggformad profil av ugnspipan. Bennet påpekar att densamma ej byggts så, utan detta är den form, som en nära nog utbränd pipa antagit genom den starka hettans inverkan på de i modern mening dåligt infodrade ugnsväggarna. I sin uppsats ivrade Bennet för bränslebesparing, och han förordade byggandet av schaktugnar för kontinuerlig drift av den typ, som begagnas i Somerseth i England. I detta avseende var Bennet långt före sin tid, och det skulle dröja ännu 50 år innan den första schaktugnen för kalkbränning uppfördes på Gotland. Hans ingående kännedom om kalkbränningen hänger säkerligen samman med att svågern C. G. Silfversparre var delägare i Kyllej Storugn nr 2 eller 3. Med en viss bitterhet framhåller Bennet, att han försökt övertala kalkugnsägarna att bygga bättre ugnar. De mindre bemedlade vågade inte ta risken av en ombyggnad och de bättre situerade visade inget intresse för saken.

År 1796 avflyttade häradshövding Silfversparre, som nu utnämnts till pronotarie i Kammarrätten, från Allekvia och i augusti samma år överlät kyrkoherde Laurentius Olde arrendet av 1/8 Skånings kronohemman i Kräklingbo socken (Gotl.) för en summa av 165 RD, 32 sk för omedelbart tillträde. Avträdessumman skulle enligt kontraktet inbetalas vid lämpligt tillfälle. Huruvida Bennet med sin familj flyttade dit är ej bekant. Dennes exemplar av kontraktet² har ett tillägg av den 14 juni 1797 enligt vilket Bennet äger rätt att i sin tur överlåta arrendet av Skånings kronohemman till vem han behagar. Vid denna tid hade Bennet nyligen eller den 5 juni träffat avtal med professor Anders Sparrman om gemensamt upprättande och drivande av ett kattunstryckeri vid Järva utanför Stockholm.

Vistelsen på Gotland framstår som en lugn period i Bennets liv efter de ogynnsamma krigserfarenheterna och det förlustbringande innehavet av Strömsdals bruk. Densamma omnämnes dock ej vare sig i 1804 års meritförteckning eller i de personalier som upplästes vid Bennets begravning.

² I B. S. A.

JÄRVA KATTUNSTRYCKERI

Som nyss omnämnts fick man den uppfattningen att Bennet för framtiden skulle slå sig ned på Gotland. Men troligen fann han snart, att möjligheterna för honom att där uträtta något positivt voro skäligen små. Hans skrivelse till Handels societeten i Visby med förslag om anläggande av en klädesfabrik möttes ju som tidigare nämnts inte av någon förståelse. En annan skrivelse, i vilken Bennet framhåller de stora fördelar Visby stads borgare skulle erhålla genom anläggandet av ett kattunstryckeri därstädes, rönt samma öde.

Bennet lämnar därför Gotland 1797 tillsammans med sin familj fast besluten att med erfarenheter från tidigare år antingen ägna sig åt sjöfart eller att driva ett kattunstryckeri. Det blev av flera orsaker det sistnämnda. Vid Flors Linnefabrik i Hälsingland, där fadern varit direktör, se sid. 1, fanns ett kattunstryckeri, och om arbetet i detta hade Bennet förvärvat en viss kännedom. Vidare blev det vid denna tid på modet att anlägga kattunstryckerier, vilka snabbt skulle lämna ägaren en god inkomst. Följden blev att alla dessa småföretag i de större städerna nära nog konkurrerade ihjäl varandra. I detta sammanhang må nämnas, att ett kattunstryckeri även fanns vid det färgeri, som Bennets fasters man färgaren Johan Hedeman hade grundat vid färgeriet i Luleå, och vilket vid denna tid hade övertagits av Hedemans svärson Michael Röckner³. Vidare må erinras om att Bennets kusin färgaren Johan Bennet⁴ (1746—1812) i början av 1790-talet innehade ett kattunstryckeri beläget på Fredriksdals gård i Brännkyrka socken strax intill Skanstull. Helst hade Bennet velat förlägga kattunstryckeriet till Visby. Därom vittnar en av honom uppgjord inventarieförteckning och beskrivning till ett existerande, men ej i bruk varande kattunstryckeri jämte tillhörande hästmangel därstädes⁵. Med det sistnämnda förstås en större mangel, vars maskineri drogs av en hästvandring. Vidare förekommer en senare uppgift om att vid Järva Kattunstryckeri användes diverse mönstertryckstockar, som härstammade från just detta tryckeri i Visby⁶. Projektet strandade på Visby Handels societets tidigare omvittnade försiktighet trots Bennets förespeglningar om god vinst för intressenterna.

Bennet hade vid denna tid kommit i kontakt med professor Anders Sparrman⁶ och de beslöto att tillsammans med ett antal intressenter,

³ V. Röckner: Släkten Röckner, Medd. t. Medl. i Bennetska Släktg., sid. 148. — Bland de utställda föremålen i Länsmuseet i Luleå från det Röcknerska färgeriet märkes ett antal trästockar för tygtryck. —

⁴ (Tomas Bennet): Generation B, Medd. t. Medl. i Bennetska Släktg., sid. 275.

⁵ I B. S. A.

⁶ Anders Sparrman, läkare, naturforskare och forskningsresande (1748—1820). Han studerade medicin i Uppsala i början av 1760-talet och blev en av Linnés mest uppskattade lärjungar. Åren 1765—67 var han skeppsläkare på en färd till Kina och åren 1772—75 deltog han i James Cooks andra världsomsegling. Dessutom företog han skilda resor i Sydafrika. Åren 1777—98 hade han tillsyn över Vetenskapsakademiens naturaliekabinett och åren 1790—1803 var han professor i naturalhistoria och farmaci med säte i Collegium medicum, där han från år 1803 var assessor. Alla dessa titlar gävo honom föga inkomster och år 1814 var han tvungen att för sitt uppehälles skull söka befattningen som fattigläkare i Klara församling.

bl. a. den i det dåtida Stockholm välkände hattstofferaren Anders Geringius⁷, grunda ett kattunstryckeri. Dessa herrars gemensamma intresse var f. ö. ekonomi och naturalhistoria. Sparrman utgav vid denna tid (1797) ett arbete med den omständiga titeln "Utvalda Allmänt nyttiga och merendels nyare Rön och Samlingar i Medicin, Pharmasie, Chemie, Naturkunnighet, Landhushållning, Handel och Slögder jämte Utdrag af nöjsammare ämnen i Natural- Historie- Verlds- och Resebeskrifningar. I detta berättar Sparrman bl. a. om den Hulmiska mixturen, d. v. s. kolsyrat vatten, och hur han gjort detta mera smakligt genom tillsats av socker. Han torde därför vara den förste, som tillverkat sockerdricka här i landet⁸.

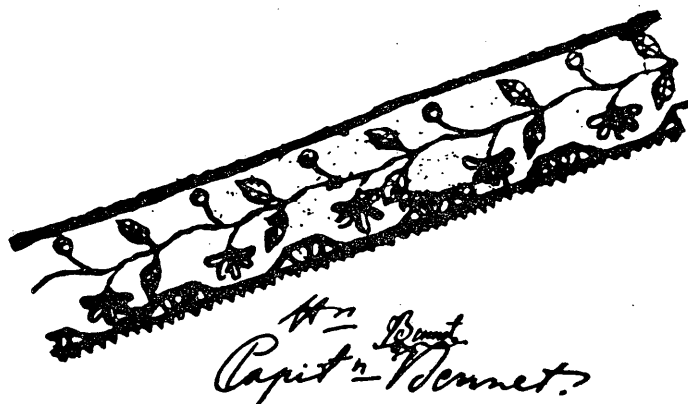
Enligt ett dem emellan upprättat kontrakt⁵ daterat den 5 juni 1797 tager Sparrman Bennet till sin medintressent i det kattunstryckeri, som Bennet skulle åtaga sig att låta uppföra och vara driftsledare för mot ett årligt arvode av 366 Riksdaler, varav hälften dock skulle få stå inne i företaget. Vidare betingar sig Bennet fri bostad för sig och sin familj, och att hans äldste son Thomas Bernhard skulle förestå en del av driften som verkmästare. Trots sin påstådda erfarenhet blev Bennet ängslig inför uppgiften. Han anmodade brevlades en tysk, Tobias Lang, som var bosatt i Kopparvik på Gotland, att komma och hjälpa igång fabrikationen. Dennes brevsvår, som är daterat den 1 juli 1797 är emellertid avböjande. Han lämnar dock diverse goda råd och råder Bennet att vara noggrann med det vatten, som skall användas inom tryckeriet, och låta analysera detsamma.

För tryckeriets anläggning upplät Kungl. Maj:t år 1797 ett utanför Stockholm vid Järva och Brunnsviken beläget och under Ulriksdals slott hörande torp vid namn Vargtorpet. Bennet erhöll privilegier på rörelsen, och här uppfördes nu ett färghus på kistor i sjön, blekhus och tryckeriverkstad och andra för driften samt för Bennet och hans familj samt de anställda nödvändiga byggnader.

Från Bennets verksamhetstid vid Järva kattunstryckeri äro en mångfald arkivalier bevarade⁵. Vissa av dessa, som endast hade rent tekniskt intresse, donerades på 1940-talet till Tekniska Museet av framlidne civilingenjör Tomas Bennet i Äppelviken. Bland arkivalierna märkes räkningar på utfört arbete under byggnadsperioden, på byggnadsmaterial och levererade utensilier i form av tråkärll, tryckarborstar, kypar, d. v. s. färgbad, och färgämnen liksom färgrecept, prislistor och några prov på kattunsmönster, avtryckta på papper, varav ett prov lämnas å sid. 32. Vidare finnas beskrivningar av tryckeriet och hur de olika byggnaderna voro inredda samt hur tillgängliga utrymmen disponerades. Bland arkivalierna märkes vidare en liten uppsats av Bennet "Om färggräset Wau". Den handlar om gulörten, *Reseda luteola*, som är sällsynt i Sverige, men då bl. a. växte på Kalmar stads fästningsvallar. Ben-

⁷ Anders Geringius, hattstofferare i Stockholm, var född i Ösmo och avled i Stockholm år 1804. Enligt Carl Forsstrand "Linné i Stockholm", Sthlm 1915, sid. 183—84, "ägde han en artig samling av ekonomiska böcker, kronometrar, svenska kartor, snäckor, porträtt och mynt".

⁸ S. Simonsson: Sveriges första sockerdricka. Svensk bryggeritidskrift. årg. 1959, sid. 205.

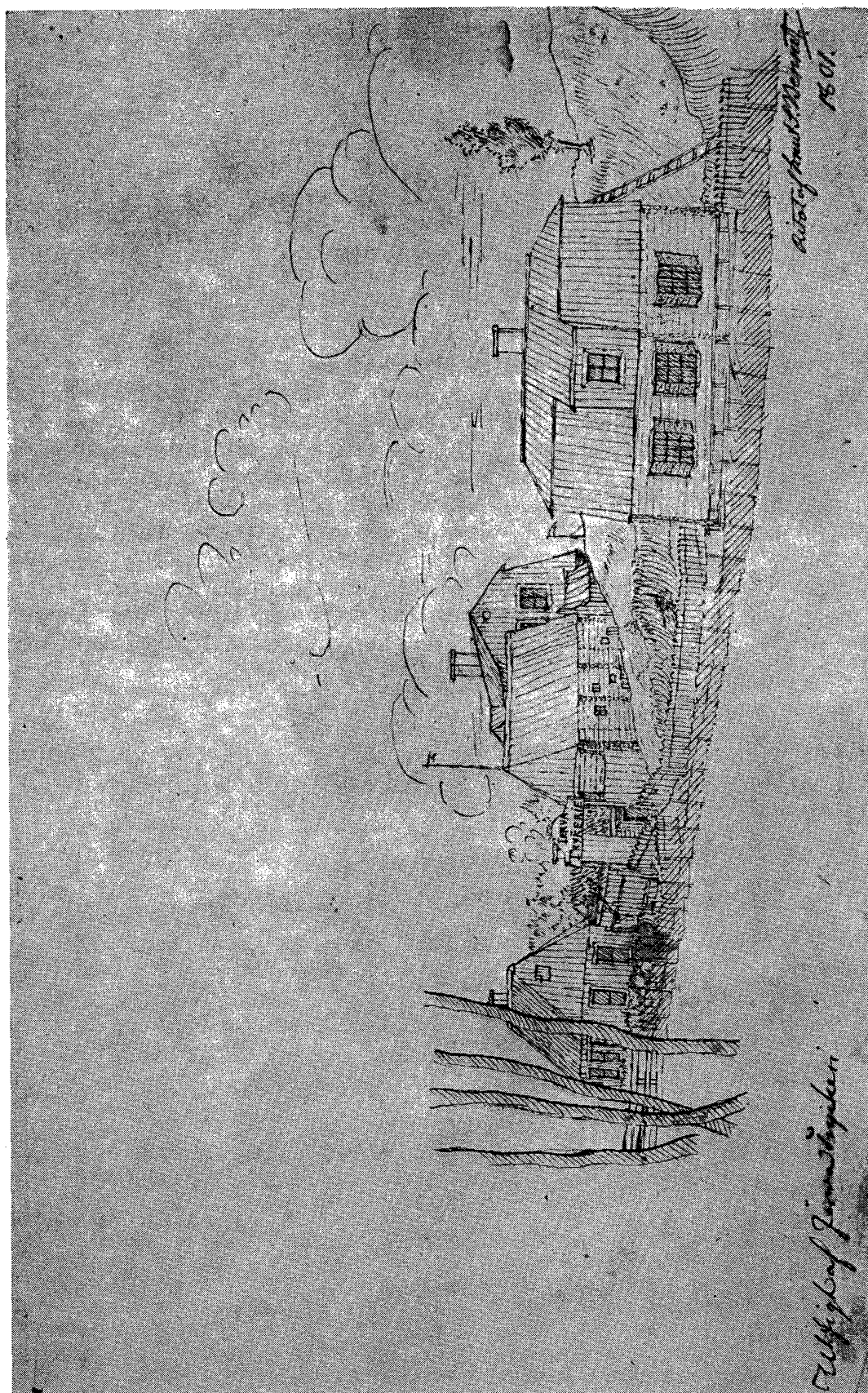
Prov på bårdmönster använt vid Järva Kattunstryckeri.

Bennetska Släktgillet's arkiv.

net redogör för hur han odlat den i Järva och anför vidare att han erhållit ett gott skördeutbyte.

Den fylligaste bilden av verksamheten vid tryckeriet ger dock en större samling brev, notor och biljetter från huvudintressenten i företaget, professor Anders Sparrman. Denna samling⁵, som omfattar ca 100 nr, låter oss ana tryckeriets framgångar och svårigheter. De sistnämnda voro många. Varken Bennet eller hans son Thomas Bernhard voro särskilt framstående i färgning och kattunstillverkning, varför en del tryck och färggods blevo av sämre kvalitet. Detta irriterade Sparrman, som var föreståndare för den varubod i Stockholm, till vilken en del av det färdiga godset distribuerades. Delvis förstördes även till färgning inlämnat garn från Sparrmans eget linneväveri i Stockholm. I detta sammanhang må anföras, att ett antal in- och utförselsedlar genom stadstullen för sådant gods bevarats i den Sparrmanska brevsamlingen⁵. Stilen i Sparrmans brev är påfallande enkel och saknas de dåtida övliga inlednings- och avslutningsfraserna. Tyvärr äro dessa brev, som snarast ha karaktären av en sorts vidlyftiga biljetter och närmast motsvara vår tids telefonsamtal, odaterade, men de torde alla ha tillkommit inom en relativt snäv tidsram av 5—6 år åren 1797—1802. De giva en intressant inblick i Bennets och Sparrmans privatliv, och även närstående personer beröras såsom Bennets söner Thomas Bernhard, som ju var verkmästare inom företaget, och Knut Samuel. Sparrman hoppas enligt ett brev att den förre skall göra ytterligare framsteg inom kattunstryckerikonsten. Sedermera gick det bättre och Thomas Bernhard började tituleras fabrikör, en titel, som han sedermera behöll till sin död 1837, fast han redan 1808 lämnade driften vid Järva kattunstryckeri. Knut Samuels intresse för teckning, se vidstående sida, väckte Sparrmans bevågenhet, och han översände tid efter annan planscher till den konstintresserade ynglingen, vars levnad tyvärr ej blev lång, då han 19-årig avled i Livorno ombord på skeppet "Vron Dorothea" den 5 september 1803.

År 1801 lämnade driften vid Järva kattunstryckeri ett överskott på 2306 Riksdaler. Denna framgång fyllde företagarna med optimism och

"Utsigt af Jernva Tryckeri" Rit af Knut Samuel Bennet år 1801. Kattunstryckeriet var beläget nära allén till Ulricsdals Slott och invid Brunnsviken.

en utbyggnad av tryckeriet igångsattes. Knappt var denna avslutad förrän konjunkturerna försämrades och företaget gick med stora förluster. För att avhjälpa detta planerade Bennet en export av kattuner till som han skriver "De Americanska Fri Staterna" och Västindien, där den svenska kolonien Saint Barthélemy nu under Napoleonskrigen upplevde sin storhetstid. Exporten skulle ske på egen köl och Bennet kontrakterade byggandet av en korvett, som skulle bära det stolta namnet "Hermelin från Jerwa". Namnet syftar på de tre hermelinerna i den Bennetska vapenskölden. Ett utkast av Bennets hand till fartygets akterspegel finnes i B.S.A. Vidare skrev han år 1802 till Kungl. Maj:t och anhöll om ett lån på 12000 Rdr ur Manufakturfonden, åberopande sitt för Sveriges näringsliv och export så nyttiga företag. För att tillförsäkra sig Konungens bevågenhet tillskrev Bennet exellensen greve Johan Christer Toll,⁹ vilken nu hade sin andra storhetstid och anlitades mycket som rådgivare av Gustaf IV Adolf. Skrivelsen är mycket intressant, dels genom att Bennet ingående redogör för kattunstryckeriets prekära situation, dels genom att Bennet aktualiserar diverse händelser från kriget med Ryssland 1788—1790 och anför att han blivit illa behandlad av vissa inom det högre befälet. Dessa hade kommenderat honom till mindre framträdande positioner med påföljd att Bennet varken erhållit majorsutnämning eller ordensförläning. Han anhåller hos den inflytelserike Toll om en antedaterad majorsfullmakt. Denna skulle även göra höga vederbörande uppmärksam på vilken framstående person, det är som söker medel ur Manufakturfonden. På den långa skrivelsen svarade¹ Toll:

Välborne Herr Capitain!

Herr Capitainens bref af den 31. sistlidne Augusti har jag ärhållit, men får derå till svar lämna, att jag icke är i tillfälle att hjälpa Herr Capitainen uti sine angelägenheter.

Förblifver

Välborne Herr Capitainens

ödmiuke tjenare

J. C. Toll

Beckaskog den 28

October 1802.

Skrivelsen till Konungen visade sig efter vanligheten vara resultatlös.

Nu hopade sig svårigheterna hastigt. Antalet konkurrerande företag i Stockholmstrakten växte åren kring sekelskiftet från 5 till 12 stycken².

⁹ Toll, Johan Christopher (1743—1817) greve, arméofficer och politiker. Deltog i Gustaf III:s statsvälvning och föll sedermera i onåd 1788 under ryska kriget. Efter Gustaf IV Adolfs trontillträde vann T. dennes bevågenhet. Han var en framstående organisatör.

¹ Original i B. S. A.

² Enligt Bennets till rätten inlämnade förklaringar till sin konkurs.

Tillgången på tryckgoods minskades mer och mer och många hade svårigheter att lösa ut sina färdigtryckta varor. År 1803 var fallisemanget ett faktum. Huruvida den ovannämnda korvetten hann bli segelklar är ej bekant. Företagets likviditetssvårigheter kommo att skärpas ytterligare genom att Sparrman på grund av egna iråkade svårigheter måste taga sitt förlagskapital ur firman. Denne hade nämligen lånat en släkting, translatoren Louis Paban, en summa pengar till ett större fyrverkeri. Detta fyrverkeri misslyckades tyvärr och bidrog rätt snart till att såväl Paban som Sparrman måste begära sig i konkurs. I sitt fall drogo de med sig Bennet. Konkursen drog ut flera år på grund av komplicerade förhållanden. Bennet hade en del ouppgjorda affärer i Finland, vilka nu fingo sin avslutning. Sålunda gingo hans där återstående hemman, se sid. 25, under klubban. De digra inlagorna i konkursen vittna om mycket starka motsättningar mellan Bennet och Sparrman, vilka båda ansågo sig lurade på den andres kvalifikationer och gävo varandra skulden för det inträffade.

Redan tidigt torde dock Bennet ha misströstat om företagets framtid. I koncept till en skrivelse på franska¹ erbjuder han Förenta Staterna sina tjänster åberopande att han ej finner sig tillrätta i en monarki och att hans näringsfång nu har svårigheter på grund av beskurna exportmöjligheter. — I ett brev från Kongl. Finska Hushållningssällskapet daterat den 13 maj 1805¹ meddelas, att man med intresse emottagit en uppsats om linskötsel för införande i dess Handlingar. Däremot beklagas att man ej kan lämna ett resebidrag till Bennets "tvifvelsutän för Fäderneslandet nyttiga resa till America". För att återgå till det ovannämnda på franska författade konceptet, så uppgiver Bennet i detta sin ålder till 48 år, vilket pekar på tillkomst något av åren 1798—1799. Huruvida skrivelsen blivit avsend är ej bekant.

Järva kattunstryckeri inköptes år 1805 av Bennets son Thomas Bernhard Bennet, som i anledning därav och även framledes skrev sig som "fabriqueur". Enligt G. Bodman³ sysslade han 1807 här även med vaxblekeri och tillverkning av vita vaxljus. År 1808 överlät han rörelsen på annan person. Kattunstryckeriet existerade därefter ytterligare några årtionden. Platsen invid Brunnsviken och nära allén till Ulriksdals slott, där detsamma varit beläget, hyser i våra dagar bl. a. ett trädgårdsmästeri. Ett äldre bostadshus därstädes kan eventuellt ha ingått i den husgrupp, som är återgiven på teckningen sid. 33. I övrigt är det endast beteckningen "Bleket" på en närbelägen äng, som erinrar om den här en gång bedrivna verksamheten.

DE SISTA LEVNADSÅREN

Som ovan nämnts överlämnades skötseln av kattunstryckeriet i sonen Thomas Bernhard Bennets händer. Stephan Bennets åldriga moder Catharina Lenæus och hans son Carl Edmund flyttade år 1804 till släk-

³ Gösta Bodman: Skotska släktnamn i svensk industri och teknik. Dædalus årg. 1948, sid. 82.

*Bromma kyrka på 1830-talet. Bennetska familjegraven är belägen i den lummiga grönskan invid kyrkans västra gavel. Efter en litografi beställd av dåvarande engelske ministern i Stockholm Christopher Huges, vars maka Laura Sophia Huges avlidit under ministertiden och är begravnen under det ännu kvarstående monumet-
tet öster om kyrkan. Ett exemplar har Huges enligt påteckning "Till Herr Benett från Sin Vän C Huges" förärat Carl Edmund Bennet. Tavlan är genom arv numera i ägo hos fru Birgit Broman, Kalmar.*

tingar på Gotland. Kvar i hemmet blev endast de yngsta barnen; sonen Patrik, som år 1807 antogs till volontär vid Kongl. Lif Regements Brigadens Kyrassier Corps, och dottern Catharina (Karin) född 1795, jfr sid. 8. Den reducerade försörjningsbördan tillät Bennet att återupptaga arbetet med de "oekonomiska" problemen. Intresset för ekonomi, taget i den betydelse 1700-talet inlade i detta begrepp, ledde i Sverige till grundandet av Patriotiska Sällskapet, Hushållningssällskapen och det av författaren Adolf Modéer år 1792 instiftade Sällskapet för Allmänne Medborgerlige kunskaper. Bennet blev hedersledamot av det sistnämnda år 1795. Därjämte var han ledamot av Det Nyttige Videnskabs Selskab i Bergen. Till sistnämnda sällskap insände Bennet recept på inläggning av ansjovis och saltning av brissling. Till Finska Hushållningssällskapet

insände han som ovan nämnts en uppsats om linskötsel. Bennet hade i detta avseende sin farfar direktör Stephen Bennet⁴ att brås på, vilken utgivit en berättelse om linodling och en jordbrukslära. Bennets intressen voro mångskiftande och berörde vitt skilda områden. Bl. a. hade han allvarliga planer på att skriva en naturlära och denna skulle innehålla följande "Articheli":

Om Naturen	Om Foglarna	Om Stenarna
Om Gud	Om Fiskarna	Om Salterna
Om Andarna	Om Ormarna	Om Watnen
Om Mannen	Om Insecterna	Om Metallerna
Om Qvinnan	Om Plantorna	
Om Djuren	Om Jordarterna	

Till flera av dessa kapitel finnas utkast. Bennet relaterar i dessa dels vad han läst, dels vad han själv upplevt. I det sistnämnda återfinnes episoder från sjöresorna, från kriget 1789—90, från Strömsdals bruk och från Gotland. Under senare skedet av 1700-talet voro arbeten av denna typ på modet; upplysningstidevarvets idéer parade med naturiakttagelser i Linnés anda.

Bland de övriga uppsatsutkasterna märkes en om prästutbildningen. Bennet anser att densamma borde kompletteras med undervisning i mekanik. Detta skulle vara till stor nytta för allmogen, vilken sätter större tillit till präster än tillfälligt uppträdande instruktörer. Ganska radikal är en annan uppsats med titeln "Tvenne Grundsanningar". Den behandlar dels avskaffandet av ärftligt adelskap, dels en synpunkt på ständsriksdagen och Bennet anför att "Jesu Christi heliga lära ej behöfver eget Riksstånd".

Omkring år 1805 hade Bennet planer på att bosätta sig i Torshälla och var även spekulant på en fastighet därstädes. Emellertid ångrade sig fastighetsägaren och köpet gick om intet. Däremot avflyttade Bennet år 1808 till Ålstens gård i Bromma och här avled han efter ett slaganfall den 19 februari 1810 i en ålder av endast 59 år. Han begrovs med likpredikan av komminister P. Löf. På hans grav, som utgör äldsta delen av den stora Bennetska familjegraven på Bromma kyrkogård, planterade sonen Carl Edmund 4 ännu kvarstående lindar.

⁴ Se biografier i Sv. Biogr. Lex. och i Sv. Män o. Kvinnor.

PERSONREGISTER

Adolf Fredrik, konung	1	Kihlström, fänrik	19
Armfelt, G. M., finsk-rysk greve ..	17	Labbart, Simon, bränneriinspektör	15
Aschenbom, Olof, skeppare	4	Lagerborg, löjtnant	19
Bellman, Carl Mikael, skald	7	Lang, Tobias, kattunstryckare	31
Bennet, Carl Edmund, fabrikör ...		Lenæus, Catharina, fru ..	1, 15, 26, 35
	8, 26, 35, 37	„ , Knut Nilsson, prost	1
„ , Catharina (Karin), fröken		Liljequist, bergmästare	11
	8, 36	Lindman, rustmästare	19
„ , Elisabeth, g. m. Hedeman	9	Linné, Carl von, archiater	37
„ , Johan, färgare	30	Lovisa Ulrica, drottning	1
„ , Knut Samuel, sjöman		Långhielm, I. H., apotekare	15
	8, 26, 32	Löf, P., komminister	37
„ , Patrik, volontär ...	8, 26, 36	Miranda, Francisco de, frihetshjälte	3
„ , Stephan, kapten	passim	Modéer, Adolf, författare	36
„ , Stephen, direktör	1, 37	Oppman, A. W., fänrik	19, 20
„ , Tomas Bernhard, fabrikör		Olde, Laurentius, kyrkoherde	29
	8, 31, 32, 35	„ , Mattias, kyrkoherde	26
„ , Thomas Wilhelm, direktör		Paban, Louis, translator	35
	1, 14, 15, 24	Pallas, P. S., upptäcktsresande	8
„ , Tomas, civilingenjör	31	Printzsköld, Paul, kommerseråd ..	
Billberg, J. G., landskamrer	27		9, 11, 12, 14, 15, 24, 25, 27
Bodman, Gösta, professor	35	Robsahm, J. R., brukspatron	13
Bussin, löjtnant	19	Ramsay, A. J., major	22, 24
Bångman, Olof, skeppare	1	Röckner, Mikael, färgare	30
Bäck, rustmästare	19	Saksela, Martti, professor	14
Carpelan, S. W., landshövding		Schoulz, von, rysk general	
	20, 24, 25		16, 20, 21, 22, 23
Christiernin, E. D., brukspatron ..	12	Schultze, Catharina, fru	8
Corneer, Samuel, bruksinspektör ..		Schröderheim, Elis, kongl. secret ..	7
	13, 14, 15, 26	Silfversparre, Adam B., major	8
Dolgeruki, rysk furste	21	„ , Carl Gustaf, härads-	
Döbeln, Georg Karl von, general-		hövding	26, 29
löjtn.	17, 20, 24	„ , Christina, fröken ...	8
Ehrensvärd, Augustin, greve ..	5, 6, 19	Sparrman, Anders, professor	
Engdahl, E. F., handelsman	15		29, 30, 31, 32, 35
Fersen, Axel von, d. ä., greve	15	Stedingk, Curt von, brigadchef	
Fersman, A., professor	8		17, 20, 22
Film, korpral	19	Steffen, R., professor	27
Gahn, Karl Pontus, major	21, 22	Stockenström, Gabriel, friherre ...	13
Geringius, Anders, hattstofferare ..	31	Stråhlhielm, fänrik	19
Gustaf III, konung	6, 7, 8, 16	Söderberg, furir	19
Gustaf IV Adolf, konung	34	Tigerstedt, Georg Fredrik, överste-	
Hastfer, B. J., baron	16, 18, 20	löjtn.	12, 14, 21, 22
Hedeman, Johan, färgare	9, 30	Toll, J. C.	25, 34
Järnfeldt, rustmästare	19	Toll, rysk överstelöjtnant	21
Karl, hertig	8	Way-Matthiesen, L., ingenjör	28
Katarina II, rysk kejsarinna	7, 8	Wrede, Fabian, generaladjutant ..	25
Kihlman, Sven, skeppare	1	Wright, landshövding	9, 10

Tryckfel

- Sid. 16 3 raden nedifrån, "von Schultz", skall vara von Schoultz.
„ 16 5 raden nedifrån, "invalidier", skall vara invalider.
„ 25 21 raden uppifrån "von Toll", skall vara Toll.
„ 25 8 raden nedifrån "Kuopi", skall vara Kuopio.
„ 32 10 raden nedifrån "kattungstryckerikonsten", skall vara kattunstryckeri-
konsten.